

om Sedligheten framställes är, huru denna objektivitet den förhandenvarande Andens verld framstår för Subjektet såsom lagen för dess handlingar och bestämmande dess pligter, men huru hos Subjektet, i hvars vetande och viljande detta innehåll har sin form, detta görande som lagen bjuder blir, vana, andra natur sed. §§ 148–151.

Äfven detta betraktelsesätt böra vi från vår ståndpunkt modifiera vidare utveckla. Det är obestriddigt att individen finner för sig den bestående samhällsordningen och öfverhufvud verldshistoriens för-
 10 gångna arbete såsom resultat. I hvarje tillstånd mötes individen häraf såsom af gällande lag och sed. Menniskan måste derföre lefva in sig i denna allmänna ordning, upptaga den i sitt vetande och upprätthålla den i sina handlingar. – Men å an- sidan har denna ordning bestånd icke såsom oföränderlig – icke lik naturens ordning – utan genom sin ordningsfulla, förnuftiga utveckling. Seden förändras i hvarje nu och lagen följer seden – ehuru man om den promulagerade lagen kan säga att den bör uttala den fullkomligare seden, hvilken sedan som sådan gör sig allännare gällande. *N. B.* Men i hvarje individs görande antager dock det traditionela en ny skepnad och förändringen sker i
 20 hvarje nu, huru föga märkbar den än i hvarje nu må vara. Menniskan således icke blott gör en gifven pligt till sed, utan utvecklar pligten och seden – och det är härigenom han i seden har sin frihet – känner den såsom sin andra natur. Det är således detta Subjektivitetens berättigande som äfven härvid måste fasthållas. En oföränderlig sed vore naturordning. Att anse Subjektets subordinerande under densamma, för frihet, är och blir blott ett påstående. Den är förnuftig – den ger frihet. Ja men funnes icke den fria utvecklingen vore den icke förnuftig – en förnuftig andens verld. Ty i denna är förnuftet den förnuftiga fortgången och den är äfven friheten såsom verklig.

30

86 FÖRELÄSNINGAR I SEDELÄRA: PRAKTISK SEDELÄRA. VÅRTERMINEN 1858

HUB, JVS handskriftssamling

<I>

Mina Herrar – Hvad som närmast göres oss behof, är att förstå, huru det sedliga subjektet är ett med det Rättas tillvaro såsom en
 40 objektivt bestående andens verld.

Vi anticipera den utveckling, som ligger framför oss. Vi säga: hvad vi hafva att betrakta är familjens väsende, det medborgerliga samhällets, statens. Vi böra utreda, hvad allt detta är.

Hvad har nu denna utredning att göra med det sedliga samvetet, med slutpunkten i vår framställning af Teoretiska Pligtläran?

Vi kunna korrt svara: Det sedliga samvetet, närmare »subjektet såsom sedligt» är denna objektivitet.

Ty hvad är familjen? Är den ett naturföremål för ögat och örat? Är den något icke-sinnligt som finnes till blott för vetandet? – Nej den är uppenbart familjemedlemmarnes görande och låtande, makarnes be-
 50 teende mot hvarandra, föräldrarnes mot barnen och dessas mot föräldrarne, allt husfolkets ömsesidiga bemötande, medlemmarnes sträfvande för familjens bestånd. Det är allt handling verksamhet. Känslor, föreställningar tankar ligga väl äfven här till grund. Men det är icke familj, att individen hyser vissa känslor, lefver i fantasier, har

insigt i familjens art och väsende. Familjen är och består i handlingar, som gifva böjelserna, intressena, den förnuftiga viljans bestämningar en objektiv tillvaro.

Att denna tillvaro är, äfven för ögat och örat, i familjeegendomen, i personernas lekamliga uppträdanden, rörelser, ord, arbete – religionsöfningar, förmaningar, lärdomar, tårar, löjen o. s. v. det hör handlingen, andens praktiska förhållande till, hvilket består i det yttre naturföremålets förändrande.

När vi derföre tala om familjen, tala vi icke om någon teoretisk regel eller något system, utan om en form för subjektets sedliga görande och låtande – om den sedliga verksamheten i denna form. 10

På samma sätt förhåller sig med det medborgerliga samhället och staten. Samhällslagen är icke teori, icke heller den skrifna lagboken eller den lagskipande myndigheten, utan medborgarens vetande och viljande i deras handlingar, hvilkas öfverensstämmelse i afseende å rätt och orätt utgör den levande lagen och dess makt. Så är äfven staten en nations verkstämmande lif i förhållande till andra nationer.

När vi nu äfven fattat samvetet såsom subjektets moraliska sjelfmedvetande i handlingen, och det sedliga samvetet såsom detta sjelfmedvetande i en handling, hvilken utgör en gestalt af den moraliska verldsordningen – så är denna handling samma objektivitet. 20

Det är alltså, att omedelbart uppfatta resultatet af den teoretiska pligtläran, att här öfvergå till betraktandet af den sedliga handlingen såsom en bestående objektiv andens verld – bestående, men sig tillika utvecklande.

Hvad vi i den hafva att betrakta är icke den yttre historiska företeelsen, utan dess betydelse med afsiende, på rätt och orätt – denna verld såsom sedlig handling. Vi uppställa vid den sålunda alltid frågan: hvad är i dessa sagda former det sedliga? Men vi kunna icke heller upptaga dem på måfå, såsom historiskt gifna. Deras sedlighet måste för oss utgöra grunden för deras förnuftiga nödvändighet. När vi söka fatta, hvad den förra är, lära vi oss begripa den senare. 30

Men af det anförda följer äfven, att då vi söka bestämma det sedliga i samma former, vi i sjelfva verket definiera, hvad sedlig handling är, hvori den består. Denna undersökning är derföre för oss *Sedelära* och *praktisk sedelära*, icke teori öfver, hvad som bör vara, pligten, utan lära om, hvad som verkligen är elker i handlingen är verkligt tillvarande Rätt.

Den praktiska sedeläran kunde derföre kallas vetenskap om det sedliga subjektet – ty den framställer i sjelfva verket, hvori det sedliga subjektets handling består. 40

Men den afhandlar icke, såsom den teoretiska Pligtläran, subjektets förhållande till handlingen – subjektets afsigt, ändamål, moraliska sjelfmedvetande i handlingen, utan handlingens sedlighet i och för sig, handlingen såsom en gestalt i den moraliska verldsordningen.

Det är denna identitet af det subjektiva och objektiva, som utgör sedligheten såsom det bestående, tillvarande Rätta; att subjektet handlar ur sitt sedliga samvete och att dess handling är en gestalt af den moraliska verldsordningen. Det sedliga är *objektivt* det Rätta, såsom substans genomgående och manifesterande sig i individernas, nationernas, mensklighetens sedliga görande och låtande – *subjektivt* det Rätta såsom sedliga sjelfmedvetandets, det sig ur sig bestämmande sedliga samvetets tillvaro. Såsom enhet af dessa båda momenter är Sedligheten det Rätta såsom sedlig handling, den bestående sedliga verlden, hvars 50

bestånd är fortgående utveckling i nya handlingar, *N. B.*

Hegel's storartade utsaga: *det verkliga är det förnuftiga*, har denna betydelse: att lika litet som i naturen finnes tillfällighet och oförnuft, de finnas i andens värld i samhällsorganisationen, i nationernas lif och världshistorien. Det Rätta såsom sedligt rätt, skall icke först få en tillvaro; det är och består, genom att gifva sig sin tillvaro i hvarje nu.

10 Mot denna uppfattningen har man nog allmänt invändt: att då människan alltså skall handla i öfverensstämmelse med detta det bestående rätta, för att handla sedligt, då hon skall skicka sig i sin nations sed, handla enligt sitt fäder,neslands lag, öfverhufvud följa världshistoriens kraf – denna sedliga handling saknar frihet.

Ty den objektiva världshistoriska utvecklingen följer sin förnuftiga lag – går fram förkrossande individer och nationer, likasom förtärande deras lif – och andliga förmåga för att fullborda sitt verk, göra sig detta objektiva förnuft gällande.

Det är, säger man, likasom af evighet människan föreskrifvet, hvad hon i hvarje nu skall göra eller icke göra – såsom denna förnuftiga, moraliska verldsordning just derigenom är förnuftig, att den icke kan vara en annan, än den är.

20 Hegel framhåller också i synnerhet denna sida: det verkligas förnuftighet. Individerna, nationerna framstår i deras görande såsom denna förnuftiga utvecklings tjenare eller redskap, hvilket tjenar sin tid och förkastas.

Visst är, att ännu ingen satt någon annan uppfattning i stället. Ingen vill säga: världshistorien i dess helhet är utan ordning och lag. Den hade kunnat vara eller icke vara – vara en annan, än den varit, i framtiden blifva det ena eller det andra utan all nödvändig förnuftig utveckling.

Men man fasthåller dock, att denna förnuftiga nödvändighet tillintetgör individens frihet.

30 Det låter otroligt, men det förhåller sig dock så – så vidt jag känner – att ingen fattar saken sålunda:

Om människan skulle kunna handla såsom Gud, intet annat vilja, än den verldsordning, som är, äfven den förnuftiga verldsordningen i historien – vore hennes handling fri eller icke?

Och likväl är enligt min öfvertygelse detta Hegel's mening. Detta är frihet, att människan vill den förnuftiga verldsordningen någon annan frihet finnes för henne icke. Varer fullkomlige såsom Gud!

40 Men man håller sig vid undersökningen häröfver icke till saken. Man requirerar frihet öfverhufvud, frihet att göra och låta mot naturens ordning, mot historiens – mot denna så i allmänhet, abstrakt, icke med afseende på rätt och orätt.

Det är dock detta, som skall begripas: att människan är fri, icke såsom lefvande och verksam öfverhufvud, utan såsom bestämmande öfver rätt och orätt.

När vi tänka oss Gud, såsom verldsordningens fullgörare, tänka vi oss honom icke likasom människan väljande mellan ondt och godt. Vi skulle kunna säga, att Guds moraliska själfmedvetande är det omedelbara goda samvetets – den moraliska känslans ostörda ro.

50 Men den andliga verldsordningen är sålunda i förhållande till Gud – icke moralisk verldsordning. Den är hvarken moralisk eller omoralisk, sedlig eller osedlig. Den är såsom naturens ordning,

Först människan gör den andliga verldsordningen moralisk – ger den denna karakter. Deri består hennes frihet, att hon stämplar den dertill, tager dess gestalter ur sitt sedliga samvete och säger: detta är förnuftig, sedlig verldsordning; dess gestaltande med denna karakter är frihet.

Ofrihet är den onda handlingen, hvad menniskan i denna ordning inlägger såsom tillfälligt, oförnuftigt – för henne, i förhållande till det hon stämplat och stämplat såsom förnuftigt nödvändigt, sedligt.

Men till verldsordningen hör det ena som det andra, det för menniskan onda oförnuftiga, som det förnuftiga sedliga, det förra, emedan det senare, denna verldsordningens karakter af förnuft och sedligt rätt eljest icke finnes. Det är alltså allt Guds verldsordning.

Någon annan frihet än denna, friheten att så att säga skapa den moraliska verldsordningen, såsom moralisk, gifva den denna karakter, att lefva familjens lif, verka i den, i samhället i staten, i världshistorien och gifva dessas gestaltande betydelsen af det sedligt rätta, hvilket som sådant består och fortgår genom tiderna, någon annan frihet kan icke finnas,

10

⟨2⟩

Måna Herrar – Vi sökte senast lära förstå, huru den sedliga handlingens frihet består deri, att det är subjektet, som ger densamma denna karakter af sedligt Rätt, så att öfverhuvud i Andens objektiva värld, i världshistorien, det Rätta icke skulle vara till, om icke subjektet i dess gestalter skulle inlagt denna karakter. Hvad i familjelifvet gäller såsom rätt, samhällets lagar, statens institutioner nationernas inbördes förhållanden vore endast naturordning, om icke menniskan gånge dem pregeln af det tillvarande Rätta. Det är den, som ger dem betydelsen af andens fria skapelser.

20

Andens värld, historiens företeelser, skilja sig från naturens derigenom, att de fortgå till det nya, som icke förut varit, medan i naturen endast det, som varit, repeteras. Men detta för sig, såsom blott sinnlig företeelse, innebär ingen karakter af andlighet och frihet. Det är först genom att erhålla stämpeln af det förnuftiga, det Rätta, som i och för sig skall vara, gestalterna i andens värld få den karakter, hvilken skiljer dem från naturens,

30

Vi sade vidare: allt hvad i världshistorien är det är handling. I den såsom sedlig handling har det sedliga Subjektet sin tillvaro, på samma gång den utgör en gestalt af den moraliska verldsordningen – den moraliska verldsordning, som är.

Vi säga därför:

§ 1.

Den praktiska Sedeläran är vetenskap om den sedliga handlingen. Den sedliga handlingen är det sedliga samvetets handling, uti hvilken subjektet såsom moraliskt sjelfmedvetande har sin tillvaro, och hvilken härigenom tillika är en gestalt af den bestående moraliska verldsordningen. Den är praktisk sedelära, emedan den lärar hvad en sedlig handling är, icke blott såsom den teoretiska pligtläran, hvad handlingen skall vara, lärar, hvad det bestående verkliga Rätta är, icke hvad som bör vara rätt.

40

§ 2.

Det rätta i den sedliga handlingen, Sedligheten, är enhet af det objektigt Rätta, den moraliska verldsordningen såsom alla dennas gestalter genomgående rätt, och det subjektivt rätta, subjektets frihet såsom rätt, hvarföre det är det abstrakt Rättas och det subjektivt Rättas enhet, såsom bådas sanning. Det Rätta i denna form är det Rättas Idee,

50

Personens rätt, eganderätten aftalet komma här till giltighet, verkligt bestånd. Pligterna: de subjektiva, såsom de objektiva, rättvisans och välviljans få ett bestämdt innehåll, i hvad för hvarje nu skall göras och låtas – idealet det Goda blir bestämd handling genom sin utgångspunkt från det gifna bestående rätta, såsom en utveckling af detta.

10 Allmänna rättsregler – den abstrakta rättens – gifva icke handlingen i detta nu dess bestämda norm allmänna pligtbud lika litet. E(xemplen) Hvad menniskan i hvarje nu skall göra, det lär hon af de förhållanden, i hvilka hon i samma nu lefver. Af sin nations sed – af sitt fäderneslands statsskick, af dess lagar, af sin ställning i det stånd, den korporation hon tillhör, af det yrke, hon sköter, af sina familjeslägtskaps- vänskaps-förbindelser. Hvad hon ledd af alla dessa inflytanden gör, det är praktisk sed, icke blott abstrakt regel eller teoretisk pligtbestämning. Medvetandet om regeln skall finnas likasom den fria pligtbestämningen. Men ingendera ger handlingen dess bestämda innehåll i hvarje nu af människans lif. Detta ger seden, den sedliga öfningen vanan,

20 Sedan vi sålunda kommit till insigt af, hvad den praktiska sedeläran och hvad den sedliga handlingen öfverhufvud är, böra vi göra oss klart, hvarföre den sedliga handlingens former äro samhällsformer, och den praktiska sedeläran samhällslära.

Såsom den moraliska världsordningens gestalter äro de sedliga handlingarne en gifven bestående objektivitet i hvilken subjektets handling utträder. De utgöra derföre ett allmänt handlingssätt, och det Rätta deri en allmän sed. Sålunda äro de en yttring af den allmänna viljan, såsom flera sedliga subjekters gemensama. Men såsom en fortgående process af handling, ett sig utvecklande handlingssätt, tillhöra handlingarne icke blott en närvarande gemensam vilja, utan en fortgående allmän vilja. Vi säga derföre.

30 ¶ 3.

Den sedliga handlingen såsom en process af handlingar är ett fortgående allmänt handlingssätt, i hvilket det sedliga sjelfmedvetandet har sin tillvaro såsom en allmän vilja. Detta allmänna handlingssätt är såsom sedligt Sed, och sammanfattningen af de sedliga subjekter, hvilka i sina handlingar gifva seden tillvaro, konstituerar Samhället.

40 Samhället är såsom det ena eller andra samhället något historiskt gifvet – hvarföre äfven i dess definition ingår detta gifna och tillfälliga en totalitet en sammanfattning af subjekter. Men samhället öfverhufvud har, såsom af det anförda inhemtas icke häri sin grund och sin betydelse. Samhälle är sammanfattningen af subjekter derigenom, att dessa erkänna och i sina handlingar förverkliga en allmän sed, allmän icke blott i betydelsen af gemensam, utan en sed, hvilken har betydelsen att vara i och för sig rätt, allmänt giltig, utan afseende derpå om samhället såsom historiskt gifvet utgöres af flera eller färre individer, seden således är ett uttryck af fleras eller färres gemensama vilja.

50 Allt samhälle utgår historiskt ur familjen. Familjens sed åter är icke någon följd af öfverenskommelse. Den utgår från en traditionel sed hos föräldrarna och utgör öfvergång till en ny form. Likaså samhällslag nationens sed,

3)

M(ina) H(errar) – Vi böra strängt fasthålla detta, att, ehuru i samhället, såsom totalitet af individer, det Rätta i individernas handlingar är till,

såsom uttryck för en gemensam vilja, likväl icke denna viljans gemensamhet ger detsamma karakteren af sedligt rätt, och bildar samhället; utan detta har sin förnuftiga grund deri, att det Rätta i individernas handlingar, uttrycker en i och för sig allmän vilja, är det rätta såsom det allmäntgiltigt Rätta, hvars tillvaro i handlingen gör denna till sed.

Sedens rot är det sedliga samvetet, så att samhällsmedlemmen i sina handlingar gör det allmänna gällande, icke derföre, att det är uttryck af fleras eller färres gemensama vilja, utan derföre, att det är i och för sig förnuftigt och allmäntgiltigt. Men det sedliga samvetet förutsätter härvid en allmän moralisk verldsordning och bestämmer ur sig handlingen såsom tillhörande, utgörande en gestalt af densamma.

10

Historiskt visar sig detta så, att seden är traditionel men i hvarje nu sig utvecklande, öfvergående till nya former, att den är till såsom tillhörande icke blott detta nu (den gemensama viljans uttryck) utan utgörande en form för det som gällt och skall gälla.

Begreppsmomenterna: { Allmänhet = allmäntgiltighet
Partikularitet = gemensam vilja
Enskildhet = sedligt samvete,

Till förtydligande af det redan anförda exemplet: I familjen handlar individen ur sitt samvete, och handlingen har tillika betydelsen att utgöra ett uttryck af en gemensam öfverensstämmande vilja – makarnes – ; men den i sjelfva verket sedlig och familjen samhälle, en sedlig institution derigenom, att handlingen förverkligar det Rätta, som i och för sig (i hvarje familj) skall vara, är uttryck för en allmän förnuftig vilja, en allmän förnuftig ordning – och det är detta, som gör familjen till ett samhälle, en sedlig institution.

20

Betraktandet af samhällsformerna och deras betydelse såsom sedliga institutioner kommer nu att utgöra föremålet för denna del af sedeläran. Men, såsom redan blifvit sagdt, är utredandet häraf tillika ett bestämmande af, hvad som i subjektets handling är det sedliga.

30

Detta senare moment finna H«errarne» jemförelsevis mindre framhållet i Hegels Rättsfilosofi. Det är också onyttigt, att t. ex. vid Bestämmandet af, hvad som utgör det sedliga i familjelifvet tillägga: när människan såsom familjemedlem handlar i öfverensstämmelse härmed, handlar hon sedligt. Men vi böra dock lägga vikt derpå, att lifvet i dessa konkreta förhållanden utgör människans hela praktiska verksamhet, och att, då hon inser det i dem rätta, hon äfven har insigt i sin bestämmelse på jorden; samt att, endast då hon gör ett handlings-sätt enligt denna insigt till till sed – sedlig vara – hon fyller denna sin bestämmelse, fullgör, hvad rätt är, förverkligar det Rätta och handlar fritt, ur sitt sedliga samvetes frihet.

40

§ 4.

Det sedliga handlingssättets former eller samhällsformerna äro dessa trenne:

A.) *Familjen*, Det naturliga samhället, hvars sedlighet är omedelbar enhet af det sedliga subjektets viljande och seden såsom allmäntgiltigt handlingssätt.

B.) *Medborgerliga samhället*, eller det lagbundna samhället, hvars sedlighet är öfverensstämmelsen hos det sedliga subjektets viljande med seden såsom förutsatt gifven lag,

50

C.) *Staten*, det sed och lag bestämmande samhället, hvars sedlighet är förmedlad enhet mellan det sedliga subjektets viljande och seden såsom en nations sig utvecklande sed.

Denna indelning och dessa definitioner äro anticiperade. Hvad de innebära lätt fattadt. Förklar(ing).

Det närmare tillhör sjelfva utvecklingen.

Familjens begrepp är omedelbart fattadt resultat af undersökningen i den teoretiska pligtläran. Det sedliga Samvetet är detta subjektets sjelfmedvetande i handlingen, att handlingen är dess fria position och tillika en gestalt i den moraliska verldsordningen. Häri består äfven det sedliga i familjelifvet, att individen i detsamma ur sig bestämmer, hvad rätt är och vet det vara sed allmängiltigt handlingssätt, emedan det hörer detta lif till.

Men familjen är såsom samhälle naturligt gifvet. Detta är det vi kallat tillfälligheten det gifna i allt samhälle, att det är en totalitet, sammanfattning af individer. Familjens naturligt gifna grund är slägtets bibehållande – barnens prokreation och uppfödande. Den utgår ur en naturlig drift. Detta är det historiska.

Men för oss är fråga om att uppfatta det i detta naturliga samhälle sedliga. Och vi säga: att det sedliga är den omedelbara enheten i familjelifvet mellan det sedliga subjektets viljande och familjeseden såsom allmängiltigt handlingssätt.

Enheten är gifven såsom traditionel sed. Detta framgår såsom medvetet i familjeuppfostran, deri familjen återföres på sin egen seds ursprung.

Men enheten är omedelbart tvenne viljors enhet i äktenskapet, den äktenskapliga kärleken. Enskild och Allmän vilja. Dess omedelbarhet gör den till kärlek-känsla.

Den har sitt yttre framträdande i familjeegendomen – såsom gemensam eganderätt – aftal, personlig rätt öfverhufvud.

Den utvecklar sig till enhet i barnens uppfostran – det andligas sammangjutande i dessa.

I alla dessa familjelifvets momenter, är sträfvandet för familjen i och för sig berättigad, handlingen en gestalt af moralisk verldsordning – och det är det omedelbara medvetandet härom, som utgör sagda det subjektiva viljandet och den allmängiltiga sedens omedelbara enhet,

<4>

M(ina) H(errar) – Vi öfvergå till första afdelningen af den praktiska Sedeläran till

1:o *Läran Om Familjen*

§ 5.

Vi säga:

||Att det sedliga subjektet i handlingen ger sig en tillvaro såsom tillika en moralisk verldsordning(s) tillvaro, detta handlingssätt konstituerar Familjen såsom sedlig institution.|| Familjelifvet är sedligt handlingssätt, genom att gifva denna samhällsform, familjen, en tillvaro, äfven är sedligt rätt. Subjektets sedliga sjelfmedvetande såsom denna omedelbara enhet af sedlighetens subjektiva och objektiva moment är sedlig känsla, *Familjekärlek*.

För familjens berättigande, för det sedligt rätta i denna samhällsform, kan icke någon annan grund anföras, än det sedliga subjektets omedelbara medvetande derom och viljande deraf i dess handlingar. Familjen är ändamål i sig, är icke till för något annat, än sig sjelf. Den

må tillhöra det medborgerliga samhället och en stat eller icke – den är i hvarje fall i och för sig berättigad. Den har detta berättigande derigenom att individen lefver i och lefver för familjen såsom sedligt subjekt bestämmande detta lif ur sin sedliga känsla, familjekärleken,

Man frågar: hvarföre skall Familjen såsom sedlig institution finnas? För oss gifves derpå intet annat svar, än att det sedligt sjelfmedvetande subjektet ur sig bestämmer handlingen i den har sin tillvaro såsom sedligt sjelfmedvetande, emedan detta tillika innebär medvetandet derom, att handlingen är en gestalt af den moraliska verldsordningen. – Att subjektet så handlar, i denna handling såsom sedligt subjekt är verkligt konkret subjekt – detta omedelbart fattadt utgör det sedliga handlingssätt, som vi kalla familjelif.

10

Äfven för en yttre betraktelse har familjen sitt sedliga berättigande deri, att detta handlingssätt ger den tillvaro. Der en menniska sträfvar för familjens vård och uppehållande, icke för sig utan för familjen, der är denna genom sjelfva detta sträfvande sedligt berättigad.

Vi säga: subjektets sedliga sjelfmedvetande härvid är känsla, kärlek. Det är känsla genom sin omedelbarhet – kärlek såsom handlingens lust, tillfredsställelse i sträfvandet för det objektiva – för denna objektiva sedliga tillvaro, hvori subjektets sjelfmedvetande uppgår.

20

Hegel säger: Kärleken är den oerhördaste motsägelse, hvilken intet förstånd kan häfva; ty det gifves ingenting sprödare, än denna sjelfmedvetandets punktualität, som i kärleken negeras, och hvilken subjektet likväl i den skall finna bibehållen och bekräftad.

De skilda formerna för familjekärlekens framträdande äro de för familjens tillvaro. I allt familjelif kärleken i handlingens moment det bestämmande. Öfverläggning, pligt allt slutas häri,

Såsom en samhällsform består familjen af en krets af individer, hvilkas viljande familjekärleken sammansluter till en gemensam vilja. Detta är det partikulära momentet i all sedlig handling.

30

Familjen har i detta hänseende sin naturliga utgångspunkt i slägtets bibehållande. Den utgår såsom all handling och all sedlighetens form historiskt ur en naturlig drift – könskärleken – såsom t. ex. medborgerliga samhället ur individernas behof för uppehälle och välbefinnande – såsom staten ur en gifven nationalitet. Föreningen för slägtets prokreation och uppfödande är som sådan berättigad såsom all naturlig existens – men detta berättigande är icke sedligt. *N. B.* Och härtill skall all drift höjas.

Sedlig blir föreningen genom kärleken – d. ä. genom de båda subjektiva viljornas sammanslutande i en gemensam vilja – och sammanslutande i familjelifvet, i detta handlingssätt som i och för sig är sedligt. Det är derigenom föreningen är äktenskap, såsom det första momentet i familjen såsom institution.

40

Till den naturliga driften kommer derföre i äktenskapet denna böjelse, ur hvilken det utgår. Den är af bildningen fostrad – af individerna mottagen ur det familjelif, ur hvilket de utgått. Och detta är den, i högre mening historiskt gifna utgångspunkten för familjen.

Vi kunna lätt inse, att såsom naturdriften endast har prokreation och uppfödandet till sitt ändamål – den sedliga böjelse härtill har barnens uppfostran – de båda subjektiva viljornas sammangjutning i ett tredje sedligt subjekt.

50

Könskärleken är derföre äfven såsom äktenskapet föranledande icke blott den mystiska känslan af bäfvan inför ett naturmysterium såsom man anser sig poetiskt kunna fatta den – ehuru äfven detta må hafva sin betydelse såsom slutet af allt lefvandes lif och början till ett nytt lif.

Det djupare deri hos den sedligt oförderfvade menniskan är denna nämnda sedliga böjelse – aningen af den andliga nyskapelse, till hvilken föräldrarnes vetande och viljande skall sammansluta sig i barnens psychiska uppfostran.

Hvad härtill kan tilläggas, om mannens attraktion för det qvinliga, veka, eftergifvande och öma – qvinnans för det fasta i den manliga karakteren – det är allt företeelser af denna sedliga böjelse, emedan båda elementerna, ehuru i olika form och proportion äfven skola ingå i all barnauppfostran.

10

⟨5⟩

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩ – Korrt sammanfatta vi, hvad vi anse för det sedliga i äktenskapet

§ 6

Såsom samhälle har familjen det gifna, att utgå från tvenne individers förening för slägtets fortplantande, barnens framalstrande och uppfödande. Dessa individers gemensama viljande är det gifna momentet i familjens tillvaro såsom sedlig institution.

20

Sedlig är föreningen derigenom, att föräldrarnes, såsom sedliga subjekters, viljande i i barnet viljande sammanslutas till en gemensam tillvaro, i barnet danar ett sedligt subjekt. Den ömsesidiga böjelsen såsom sträfvande härtill är äktenskaplig kärlek, och föreningen genom den a) *Äktenskap*. Den naturliga driften har såsom moment i denna böjelse sitt sedliga berättigande.

30

Vi hafva tillräckligt talat om detta moment i familjelifvet. Föreningen mellan man och kvinna är sedlig i och genom denna sedliga böjelse, kärleken. Vi tala icke derom såsom en förbindelse i den kristna världen, icke ens i bland civiliserade nationer – utan i största allmänhet. Äfven hos vilden är föreningens frukt inympandet af den traditionela seden på barnet, och denna såsom fadrens och modrens gemensama sed. Vi säga: det är denna frukt af föreningen, till hvilken böjelsen såsom kärlek, icke blott sinnlig drift sträfvar. Det är denna kärlek icke den sinnliga driften, som idealiserar, ställer driften i bakgrunden, och gör sitt föremål till ett ideal af fullkomligheten. Det är den, som gör föreningen till äktenskap, och som inom äktenskapet fortlefver i makarnes lugna gemensama arbete för detta mål, barnets danande till ett sedligt subjekt, bådas andliga väsendes sammangjutande i detta. Der denna böjelse saknas är föreningen osedlig; der den finnes gör den i och för sig föreningen sedligt berättigad – till äktenskap. Äfven på vildens lif kunna tillämpas Schillers ord: »Wer wird künftig deinen Kleinen lehren Speere werfen und die Götter ehren?» Och på det genom döden upplösta äktenskapet Hektors svar: »Hektors Liebe stirbt im Lethe nicht.» Ty der denna kärlek funnits, der fortfar den bortgångnas ande, att i den kvarlevandes handlingar lefva och hos barnen inplantas.

40

50

Den lagliga sanktionen af äktenskapet afser familjeegendomens bestämmande och vård. Makarnes egendomsgemensamhet – barnens rättighet till vård, föräldrarnes motsvarande skyldighet, barnens arfsrätt. I detta hänseende är äktenskapet ett aftal.

Den religiösa sanktionen har sin grund i individernas behof, att offentligen erkänna sin böjelses sedliga mål och att vinna detta erkännande af samhället. Man kan väl icke absolut säga, att äkten-

skapet förlorar af sin karakter genom den religiösa sanktionens utelemnande (t. ex. Frankrike) – men väl att det derpå icke vinner. Det är isynnerhet den oförderfvade kvinnans så oändligt oskyldiga och rena väsende, som har behof af en välsignelse, ett erkännande uttaladt i Guds namn.

Vi öfvergå nu till att korrt tala om det andra momentet i familjelifvet. b. Familjeegendomen och dess vård.

Familjens Eganderätt har sin betydelse såsom familjens tillvaro mot andra familjer – mot alla utom familjen stående individer öfverhufvud. Denna familjens tillvaro mot andra, såsom en persona moralis grundar sig på äktenskapsaftalet och det medborgerliga erkännandet. Det är emedan familjen afsluter sig såsom ett samhälle inom sig, den ger sig ett negativt förhållande till andra familjer. Ett omedelbart förhållande mellan de skilda familjernas sed och ett ömsesidigt erkännande af denna kan icke finnas. Ty öfver familjens lif inom sig är familjekärleken enda domare – och den och dess sed kan och till viss grad, bör bevara sig för hvarje fremmande blick. I familjeegendomen har den deremot en tillvaro, hvori den fordrar att såsom familj erkännas, och hvori dess sedliga berättigande kan af andra förnärmas.

Familjeegendomen förutsätter icke för sig det Medborgerliga Samhället. I det vilda lifvet finnes den – men så, att den i hvarje ögonblick måste försvaras. Familjens erkännande i densamma deremot förutsätter det medborgerliga samhällets tillvaro – närmare: detta erkännande är medborgerligt samhälle – det är dettas första rot.

Med rätta sätter derföre all lag hemfriden i första rummet – och belägger dess störande med strängt straff. Ett eget hem det är det första yttre villkoret för familjens stilla inom sig slutna lif – den egendom hvori den egentligen såsom familj erkännes. Att i det civiliserade samhället den utom alla familjeband stående individen i sitt hus sin boning åtnjuter samma rätt – minskar icke betydelsen deraf, att hemfriden är familjens frid. *N. B.*

Makarna kunna äfven hafva skild egendom – såsom barnen genom arf gåfva och testamente kunna ega egendom, hvilken föräldrarna blott vårda. Men derutöfver måste en gemensam familjeegendom finnas för familjens gemensama hemlif och uppehälle. Dess vård och skyddande mot andra tillhör genom sakens natur familjefadren, ehuru dess förvaltande öfverhufvud måste tillkomma makarne gemensamt.

I denna del af familjelifvet fordras såsom öfverhufvud hos makarne mångfaldig insigt öfverläggning och ansträngning. Men äfven i egendomens förvaltande måste ytterst familjekärleken vara det bestämmande – makarnes inbördes kärlek för samstämmigheten i beslut och handlingar, bådas gemensama kärlek för familjens bestånd för dess rätta användande.

1:o för hvad föräld(rarna) använda till egen glädje och hvad de spara af omtanke för barnen.

2:o för hvad de använda till barnens vård och glädje – hvilket redan ingår på uppfostran.

Häri såsom öfverhufvud egoismen förstörande kärleken bevarande – ju mera kärleken råder, desto mera ett lif i och för familjen – lifvets glädje och njutning i denna, såsom regeln för egendomsförvärfvandet ur den,

⟨6⟩

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩ Det om familjeegendomen anförda resumera vi i
2. *Familjelifvet*.

§ 7

10 Såsom inom sig slutet samhälle förhåller sig familjen negativt till alla individer utom densamma och har för dem denna uteslutande tillvaro i a) *Familjeegendomen*. Denna grundar sig på äktenskapsaftalet, äktenskapets medborgerliga sanktion, i hvilken det medborgerliga samhället förutsättes. Inom familjen, i familjelifvet regleras äfven egendomens vård och användande af familjekärleken; och öfverhufvud har människan endast såsom vårdare af en familj en praktisk norm för förvärfvandet, sparandet och användandet.

Erinras om antecknandet af de särskilda anmärkningarna rörande:
Äktenskapets religiösa sanktionerande.

20 Makarnes kärlek för gemensamt beslut, håg och bemödande i egendomens vård och för ömsesidig uppoffring. Bådas kärlek till barnen, barnens till dem, ger regeln,

Angående familjekärleken såsom bestämmande egendoms förvärfvande och vård öfverhufvud såsom gifvande den praktiska seden – böra vi ihågkomma, att människans lif icke ensamt tillhör familjen – att hon i det civiliserade tillståndet såsom medlem i medborg⟨erliga⟩ samhället måste använda egendom för samhällsmedlemmarnes gemensamma nytta – såsom tillhörande staten för den har att uppoffra egendom och lif.

30 Men detta ger icke regeln för det dagliga förvärfvet och brukandet. Negativt fordrar hennes ställning i medborg⟨erliga⟩ samhället, att hon icke faller detta till last. Men huru mycket egendom skall individen ega? Huru mycket för sig använda, huru mycket spara? – Man kan säga: arbeta hvad anden drifver till, och hvad förmåga finnes till, och vänta, att arbetaren får sin lön. Men detta afser redan uppoffringar för andra, för det allmänna och för staten. Allt verkligt arbete är materielt eller andligt produktivt: Äfven det, som närmast har familjens behof och bestånd till föremål är sådant och derföre allmänt gagneligt. Men individen konsumerar en del af denna produkt eller dess värde. Frågan är: huru stort skall detta belopp vara, och hvad skall sparas för eget
40 behof, hvad genast egnas åt det allmänna. Människan behöfver litet och kan förstöra mycket. Har individen att sörja blott för sig själf, har han ingen praktisk norm att häri följa. Det är en ringa sak, att göra måttlighet till lefnadsregel – en relativ och obestämd. Egendom förslöses vida mera af fåfänga, än af omåttlighet. Bruket gör intet öfverflöd för stort för den, som har råd. Och mången människas lif går åt i arbete för stor konsumtion – för att hafva råd till öfverflöd. Å andra sidan har inskränknigen och umbärandet ingen gräns.

50 Helt annat blir förhållandet, då individen lefver för familjen. Det egna behofvet är då det underordnade. Familjens väl, lekamliga förnöjande och andliga behof blir då normen – öfverhufvud ett sedligt hemlifs stilla värf och fröjder. Barnens bildning blir ytterst det afgörande. Rätt i egendomens förvärfvande, användande, besparande blir, hvad för detta ändamål kräfvdes; och äfven det egna njutandet har sin regel i hvad för familjen bör uppoffras samt, om tillgångarne äro stora, hvilket exempel, som bör barnen gifvas. Häröfver afgör kärleken till

maka el(ke)r make och barn. Det är den, som skapar seden i familjen – och läran om familjen är äfven i sagde hänseende praktisk sedelära.

Familjeegendomens vård har alltså sin utgångspunkt ur makarnes inbördes kärlek men denna bestämmes dervid af kärleken till barnen. Såsom det är deras bildning hvartill den sedliga böjelsen hos föräldrarna sträfvat, så har äfven familjekärleken i egendomens vård detta mål och bestämmes deraf. Det är för dem familjeegendomen är till – närmast för deras fysiska uppehälle och vård. Men den fysiska vården utgör i och för sig blott underlaget för deras andliga bildning; och den förutsätter äfven denna, emedan hvad af familjeegendomen skall för barnet användas beror af dettas vana vid lydnad och belåtenhet, af den samhällsställning för hvilket det uppfostras o. s. v.

Detta, för att antyda den i familjens begrepp liggande öfvergången i familjelifvet från egendomens vård till *Familjeuppfostran*, den fysiska och andliga.

Föräldrarnes begagnande och njutning af familjeegendomen har sin utgångspunkt ur det naturliga behovet. Men den sedliga normen, måttet dervid kan icke tagas annorstädes, är ur deras kärlek till barnen.

Denna kärlek åter är sedlig, icke derigenom, att den afser barnens fysiska vård och välbefinnande, utan genom att afse detta såsom af barnets lekamliga behof påkalladt underlag för dess andliga bildning. Och måttet för barnets njutande af familjeegendomen kräfvat, såsom sagdt, andlig vård, uppfostran till lydnad och belåtenhet – frånvaro af njutningslystnad och fåfånga.

Det andra momentet i Familjelifvet är dervid *Familjeuppfostran*.

Man kan icke skilja uppfostran och undervisning så, att den förra vore bildning till sed, den senare bildning till vetande. Det förstås, att det ena icke kan finnas utan det andra. Ny sed ger nytt vetande – och nytt vetande ger ny sed. Det förra är dock det mera afgjorda och i ögonen fallande. Vetandet utbildar mindre synbart seden.

Vi skilja här familjeuppfostran – från undervisningen, i den mening, att den förra rör sig inom kretsen af familjens vetande och sed – den senare kommer till familjen utifrån och familjen assimilerar den blott med sitt lif. Man kan med skäl säga, att båda icke i sig icke äro skilda, på skild tid föregående processer, så att den förra skulle föregå den senare efterfölja; utan att båda i sjelfva verket tillhöra familjelifvet i hvarje tidpunkt.

Såsom den erkända familjeegendomen förutsätter Medborg(erliga) samhället, så förutsätter familjeuppfostran en nations sig utvecklande vetande och sed, Staten. Föräldrarna lefva i den gifna seden och inplanta den hos barnen. De göra i familjen gällande, hvad de ur familjen mottagit, och hvad det medvetna nationela lifvet, den allmänt menliga kulturen i denna form, som tillhör deras nation hos dem lagt och dagligen lägger dertill.

I barnens uppfostrande kommer det rätt till föräldrarnes medvetande, att familjelifvet är en mottagen och en sig utvecklande sed. Det är föräldrarnas ur skilda familjekretsar hemtade sed, som i den af dem bildade nya familjen sammangutes. Detta är redan en utveckling. Den gör sig isynnerhet i barnets uppfostran gällande. Dertill kommer den af båda föräldrarna ur beröringen med andra individer upptagna seden – en fortgående process – som lägges till den ärfda familjesedens grund, vidare det inhemtade allmänt menliga vetandets likaså fortgående inflytande.

Än mera än på den blotta undervisningen måste på familjeuppfostran tillämpas det gamla docendo discimus. Detta icke blott i den

mening, att föräldrarna måste uppsöka all god lärdom och förmaning, för att inplanta god sed hos barnen; utan de måste rätta och fullkomna sin egen sed, för att gifva exemplets än mera verksamma lära än förmaningens.

10 När vi derföre säga familjeuppfostran kunna och böra vi dermed förstå detta verksamma familjelif i hvilket föräldrarna på engång uppfostra barnen och utbilda sin egen sed till sannt familjelif. Denna utbildning sker väl redan i äktenskapet, såsom en öfvergång till samstämmighet, båda makarnes sed. Men först i barnens uppfostran blir äfven denna samstämmighet lefvande genom rigtningen till den goda sed, som hos barnen skall skapas – i hvilken föräldrarnes vetande och viljande skall sammangjutas.

Denna familjelifvets inom sig slutna utveckling i barnens bildande – och föräldrasedens utveckling för detta ändamål – kalla vi Familjeuppfostran. Vi skilja då derifrån det moment, att familjen öfverhufvud öppnar sig för fremmande sed, men isynnerhet gör detta genom barnens undervisning den allmänna undervisningens,

<7>

20 Måna Herrar. Familjeseden är, såsom vi sökt lära inse icke något gifvet och afslutadt, hvartill familjeegendomens vård och familjeuppfostran skulle höra såsom ett yttre bihang – Endast såvida familjen likasom allt samhälle utgår från det gifna – medlemmarnes gemensama viljande – har äfven familjeuppfostran, föräldrakärleken detta gifna moment såsom den sedliga böjelse, hvilken grundlägger en viljans gemensamhet hos familjemedlemmarne.

Men familjeseden, såsom det sedliga öfverhufvud, skall vara det i och för sig förnuftiga och allmängiltiga.

30 Det är seden såsom denna förnuftiga sed familjekärleken utbildar. Och det är denna utveckling, vi kalla familjeuppfostran, såvida den är en fri utveckling inom familjen, af familjekärleken positivt verkas. Den är barnauppfostran, men tillika en föräldrarnes sjelfuppfostran och skapar i båda hänseenden familjens sed, utgör familjelifvet såsom sedligt.

40 Såsom äktenskapet i sig upptager den naturliga driften, så har äfven familjeuppfostran ett naturligt underlag i fostrarens kärlek till affödan – affödans till fostraren. Denna naturdrift får, sedliga betydelse genom att upptagas i föräldra och barnakärleken, såsom böjelse rigtad på föräldrarnes andliga förening i barnets vetande och viljande.

För sig förer denna drift till barnets fysiska vård, bevarandet af dess lif och helsa. Men föräldrakärleken gör detta bevarande till underlag för den andliga uppfostran och höjer det till utveckling af barnets sinnesförmögenheter och utveckling af lekamliga färdigheter hos det-samma, med afseende på denna uppfostran.

50 Äfven djuret ger sina ungar lekamlig vård och förer dem hos de mera utvecklade genom exemplet till lekamliga färdigheter. Men menniskan gör den lekamliga färdigheten till medel för andens lif och fria ändamål. Och denna är äfven den fysiska uppfostrans betydelse. Den förutsätter för denna frihet redan den andliga uppfostran, håg hos barnet att utbilda färdigheten och förstånd att följa anvisningen dertill.

Hos föräldrarna är denna sedliga böjelse kärleken, såsom gemensam vilja det i familjeuppfostran gifna, hvilken fostrar barnakärleken. När till den naturliga driften hos barnet kommer denna sedliga böjelse kan icke afgöras. Den är lika litet medfödd som sedligheten öfverhufvud,

För att reda dessa elementer i familjeuppfostran sammanfatta vi det anförda:

§ 8.

Familjeegendomens vård förutsätter Familjeuppfostran.

1:o I denna är gifvet moment föräldrarnes och barnens ömsesidiga kärlek såsom gemensamt viljande hos en totalitet af subjekter.

2:o Föräldrakärleken upptager i sig den naturliga driften, fostrarens ömhet för affödan, såsom underlag för sitt sedliga sträfvande, och fostrar hos barnet utöfver driften den sedliga barnakärleken.

10

3:o Familjesedens bestämmande af denna ömsesidiga kärlek är familjeuppfostran, på en gång föräldrarnes sjelfuppfostran och barnauppfostran,

4:o Den i uppfostran framgående familjesedens elementer äro: a) föräldrarnes ärfda familjesed, förenad i en gemensam sed; b) den i familjemedlemmarnes beröring med samhällslifvet assimilerade allmänna samhällsseden, den fortgående allmän, mänskliga bildningen såsom en nations gifna sed, c) produkten af denna process, familjeseden såsom i och för sig förnuftig sed.

Såsom assimilerande en nations gifna sed (Mom<ent> b) förutsätter familjelifvet staten och allmänna undervisningen, men utgör sjelf (Mom<ent> c) den stilla processen för utvecklingen af en nations sed.

20

Denna är familjeuppfostran – denna dess utgångspunkt och dess elementer. I den består egentligast familjelifvet, hvilket såsom sedligt deri utvecklar sig sjelf. Familjelifvet är denna gömda härd för all seds utveckling, i hvilken menniskoanden fritt rör sig, såsom seden skapande. I medborgerliga samhället och i nationernas lif kan mycket föregå likasom öfver ytan af denna familjens sed; men det är dock ur den allt framgår, som ger nationerna ett lif i historien.

Och likväl säger man icke med orätt, att familjeseden är konservativ, vidhåller det ärfda och endast långsamt fortgår till det nya. Den får denna karakter icke blott derföre, att den utgår, ur föräldrarnes ärfda sed och efter denna formar den utifrån mottagna samhällsseden, utan emedan den öfverhufvud skapas af familjekärleken, af denna böjelse, hvilken med största hängifvenhet äfven innebär den största varsamhet och ifrån sig utesluter allt, som icke med hängifvenhet kan mottagas och meddelas. Den, som älskar sina barn mera än sig sjelf, gör dem icke till experimentalfält för sina teorier. Samhällslagen kan stiftas med stöd af abstraktion och teori – men en människa kan icke bildas genom abstrakta reglor. Uppfostraren skall gifva barnet icke sina teorier, utan sin sed, och skall derunder sjelf uppfostra sig, hos sig bilda den sed han öfverlemnar. Seden åter är icke *en* handling enligt en uppställd regel, utan fortfarande sedlig vana, handlingssätt ur det sedliga samvetet, hvilket tillika medför medvetandet derom, att handlingen tillhör den moraliska verldsordningen – är en gestalt i denna.

30

Fråga vi, om denna verksamhet i familjelifvet är fri eller icke, så finna vi, att den utgår ur ärfd sed och upptager en gifven samhällsed. Från verldshistorien kan menniskan icke frigöra sig. Men föräldrarnes ärfda sed sammansluter sig i den gemensama viljan till en ny form – den yttre seden assimileras i denna efter dess mått – och barnet utgår ur familjen såsom den sålunda gestaltade nya sedens representant. Den ärfda seden hos föräldrarne är således en dylik produkt af uppfostran – en ny formation. Och friheten i detta görande är denna frihet att skapa den nya formen.

40

50

Barnauppfostran,

«8»

Måna» Herrar» – Familjeuppfostrans motiv och slutändamål är Barnuppfostran: familjesedens förverkligande i det uppvoxande släktets öfvertygelser och handlingssätt.

Vilja vi korrt besvara frågan: hvad hörer till en god barnuppfostran? kunna vi säga: denna sedliga föräldrakärlek, hvarom vi talat.

Man säger: den är blott känsla och böjelse, håg att uppfostra barnet till sedlighet. Men hvilken är denna sedlighet? och huru skall uppfostran ske?

Vi svara: den är icke tomt innehållslöst menande och fantiserande. Den är i handling verksam. Dess gifna innehåll är föräldrarnes ärfda sed – men sammangjuten till en gemensam sed, och dess huru? dess metod är detta sammanslutande, som endast den kan verkar.

Den förutsätter vidare en nations sed, såsom form af den allmänt menskliga, och dess ytterligare innehåll är, hvad den fortfarande ur samhällsseden upptager och med den redan förhandenvarande familjeseden assimilerar. Dess ytterligare metod är fostrandet af den genkärlek hos barnen, hvarigenom dessa – som man säger: blifva mottagliga för familjeseden – rättare blifva delaktiga i dess skapande,

Men om föräldrarnes ärfda sed är dålig? Ja då finnes icke heller denna kärlek, som skapar familjeseden. Osedliga föräldrar uppfostra osedliga barn. Men kan tala om undantag. Det är då inflytanden utom familjen. Likasom man kan anföra motsatta undantag. Det är motsatta inflytanden. Men att de fått rum – det bevisar, att föräldrakärleken icke varit lefvande och verksam.

Man kan ännu fråga, hurudan skall föräldrarnes ärfda sed vara, för att vara god sed – eller för att sammanslutas till god familjesed? – Svaret kan här endast blifva det, att denna sed skall vara sådan, att i dess utöfning den sedliga böjelse kan uppstå och fortleva, som skapar familjeseden. Den, som vill en familjesed, hvars viljande är denna uppoffrande kärlek i äktenskapet, i familjeegendomens vård och njutandet af denna i familjeuppfostran – fortgående sjelfuppfostran för barnuppfostrans skuld – fostrande genkärlek hos barnet – dens sed är god.

Familjeseden var hos Greker och Romare, är hos nutidens nationer olika. Den har sina nyanseringar efter skilda tider och samtidigt skilda familjer hos samma folk. Historien dömer öfver dess relativa värde hos folken. Hvar och en dömer efter sina åsikter öfver dess företräden i skilda familjer. Men detta bedömande skapar icke seden. – Oss åligger icke här att ingå i ett sådant bedömande. Vi skola lära inse: hvad familj och familjesed är, huru denna sed uppstår och skapas,

Endast det kunna vi påstå: att der familjekärlek funnits, der har familjeseden varit god, der den finnes, der är den god. (Hos Spartanerna t. ex. kunna vi säga var den dålig – i den antika hedendomen hos Grekerna sämre hos Romarena bättre – ehuru äfven hos de senare familjelifvet icke tillräckligt var bygd på genkärlek hos barnen, utan mera på föräldrarnes lagliga bemyndigande).

Men sådana historiska betraktelser föra från saken. Vi hafva icke större gagn af att upprada abstrakta fordringar på familjelifvets sedlighet: t. ex. gudsfruktan, fridsamhet, rättvisa, välvilja o. s. v. Ty hvad t. ex. rättvisa och välvilja är, det är redan utredt; men deraf har äfven visat sig, att de äro allmänna abstrakta bestämningar, som icke gifva handlingen dess bestämning in concreto, i hvarje nu; hvarföre äfven den fria bestämningen af idealet, det Goda står öfver välviljan –

Gudsfruktan – i religionsläran. – Men gudsfruktan rättvisa välvilja praktiskt – det lärer familjelifvet. Denna praktiska regel: lef i familjen – haf dess kärlek – skapa dess af denna beroende sed: det är Sedlighet.

Vi tillägga, att familjen icke är det enda sedliga samhället, att familjelifvet är allt sedligt lifs rot och upprinnelse, men att det begreppslenligt förutsätter, såsom sitt högre slutändamål och motiv s. a. s., såsom det lif, hvilket arbetar sig sjelf fram ur detsamma, lifvet i samhälle och stat,

När der fråga endast om familjeseden och särskildt om barnuppfostran, inskränka vi oss till uppfattning af, hvori denna uppfostran består: Den är familjesedens inplantande hos barnet – tillika familjesedens skapande. Den är sådan den skall vara, då den verkas af den sedliga föräldrakärleken och barnets af denna fostrade genkärlek. 10

Erfarenheten besannar rigtigheten af denna åsigt. Uppfostringssättet är olika i hvarje familj – ett liknande uppfostringssätt ger i den ena familjen godt resultat, i det andra dåligt. Sträng uppfostran och mild uppfostran lyckas; båda misslyckas. Grunden är tillvaron eller frånvaron af en sedlig föräldrakärlek, som förmår fostra genkärlek.

Vi förneka dock icke, att icke klokhetsreglor, grundade på eftertanke och erfarenhet i uppfostran äro nyttiga – endast att de utgöra blott ett mer eller mindre af klokhet. Det är också ofta erinradt, att meningen öfverhufvud icke är den, att uppfostran skall ske ur en outredd känsla och böjelse – utan att föräldrarna med den intellektuella och sedliga bildning, de ega, skola i hvarje nu låta sin handling bestämmas af denna känsla och böjelse. 20

Tvenne misstag om, hvad föräldrakärlek är, kunna vi ur erfarenheten påpeka. Det ena är: att hos föräldrarna den blott djuriska ömheten råder, och att uppfostran blott sträfvar att förnöja barnets fysiska behof och från detsamma afvända allt lekamligt obehag,

Den andra formen är föräldrafåfängans, för hvilken barnet är blott ett vehikel för sjelfbeundran och längre fram för skryt inför andra. / Barngenier / Modedockor /. 30

I båda formerna gäller den af dem beroende omsorgen om barnena inför föräldrarna sjelfva för föräldrakärlek. Den förra såsom motvilja mot andlig ansträngning tillhör egentligen de obildade, den senare de ytligt bildade – den förra består för sig, den senare är vanligen med den såsom klemmande förenad.

Öfverhufvud bevisar all egoism i förhållande till barnet föräldrakärlekens frånvaro – äfven inbillningen om den egna uppfostrans förträfflighet. Den sanna föräldrakärleken känner sitt ansvar och sin ofullkomlighet, och dess barnuppfostran är tillika sjelfuppfostran. 40

Ur antropologisk synpunkt kan barnuppfostran indelas i a) fysisk och b) andlig vård.

Den förra är mindre beroende af den ärfda seden, än den senare. För den beror mera af utifrån hemtad undervisning. Dietetiska regler, föreskrifter för sjukdomars afvändande och botande, m. m. ger hvarje tids vetenskap. Tillämpningen hvilat på den naturliga ömheten, som söker helsen och lifvet, sträfvar emot förstörelsen och döden. Seden inflyter derpå, såsom sed i olika lefnadsförhållanden sysselsättningar, stånd och i följd framtida bestämmelse. 50

Sträfvandet är och bör vara, nedåt till de minst bildades fysiska vård – cum grano salis – till det naturliga.

I den andliga vården deremot är sträfvandet det motsatta, närmande till den högre bildningen.

Den kan ur samma synpunkt indelas i 1) intellektuel och 2) moralisk.
Den intellektuela är öfning för yttre sinnena, fantasin, tankeförmågan – icke metodiska, såsom något för sig, utan hellre i det dagliga lifvet och såsom sed – ingående i den moraliska uppfostran.

N. B. – Om metodisk öfning – Egentligen böjelsen och hågen genom vanan vid allt detta.

Den moraliska vården är väl äfven förmaning, undervisning. Men den är för sig betydelslös – bl. a. här vår predikan. Seden, vanan, det är den, som grundlägger den goda böjelsen. Derföre: hufvudsak familjens sed, att låta den intränga och för osedens afvärjande afhålla allt fremmande.

Barnets exklusiva ställning – omyndighet i allt – påkallar en speciel öfning – den till ödmjukhet och lydnad. Jumeras sedligt familjelifvet är desto lättare komma de utan metodisk öfning – och straff – detta likväl icke uteslutet. Egentligen härför behöfligt.

Det öfriga ger seden och verkas af den hos barnet fostrade genkärleken. Af den kommer gudsfruktan – öfning, bön – af den patriotism – af den människokärlek, rättskänsla, håg att lära, att arbeta, mod, tålighet, måttlighet, glädje och förnöjsamhet. Det hvilat allt på exempelets makt, egentligen familjekärlekens makt i familjens sed,

Vid all uppfostran bör afses från gifna själsanlag. Fysiska äro olika och den andliga förmågan olika så vidt den af dem beror. Men arbete öfvervinner.

Besinnas att uppfostran är tidigt gjord. Ansvar för, hvad som göres, faller icke på anlagen,

⟨9⟩

Mina Herrar – I följande satser det anförda:

30

§ 9.

Barnets uppfostran är familjeuppfostrans slutändamål och motiv. I barnets vetande och viljande får genom uppfostran familjeseden såsom en ny skapelse sin tillvaro.

För en god barnuppfostran fordras en sann föräldrakärlek. Måttet af, hvad man kallar civilisation, må hos föräldrarna vara hvilket som helst. Finnes hos dem den sedliga böjelse, som för dem gör barnuppfostran till en sjelfuppfostran, så är familjeseden god sed och barnuppfostran god.

40

Råhet, blott naturlig ömhet, och egoism, föräldrafåfänga, äro icke föräldrakärlek.

Den genkärlek, föräldrakärleken hos barnet fostrar, skall bevisa sig i ödmjukhet och lydnad.

Barnets fysiska vård verkas af den naturliga driften, beror och bör bero mera af civilisation än ärfd sed och likväl sträfva till det naturliga.

50

Den andliga vården bör vara en öfning, som ger vana och hos barnet skapar böjelse och håg; den intellektuela mindre metodiskt uppöfvande af sinnesskärpa, fantasi och tanke än öfning i familjens dagliga lif; den moraliska mindre förmaning än exempel. Det är familjeseden, som hos barnet skall såsom vana och böjelse fostra gudsfruktan, patriotism, rättskänsla, människokärlek, läraktighet, arbetsamhet mod, tålighet, måttlighet, glädje och förnöjsamhet,

Barnuppfostran, som sådan, är tidigt avslutad. Hvad man kallar anlag, visar sig först då såsom dess frukt. Fysisk organisation har inflytande på den andliga förmågan. Men äfven detta kan besegras.

Och derutöfver hafva icke anlagen, utan uppfostraren ansvaret.

Från detta moment i familjelifvet, dess egentligaste inom sig slutna tillvaro, från familjeuppfostran särskilja vi såsom tredje moment c) *Undervisningen.*

Benämningen motsvarar icke fullkomligt, hvad vi med den vilja uttrycka. Såsom vi nemligen med familjeuppfostran förstå familjens inom sig slutna verksamhet för familjesedens skapande – så förstå vi med undervisning öfverhufvud familjens andliga förhållande till samhälle och stat, att den i sig upptager och med sig assimilerar den för densamma yttre samhällsseden, såsom form af den allmänna menliga civilisationen, och äfven denna såsom lära ur andra nationers vetande och sed. Hvad vi kalla undervisning kunde vi derföre äfven kalla familjens fortgående civilisation.

10

Vi hafva ofvan fattat detta familjens förhållande till samhällsseden såsom moment i familjeuppfostran – nemligen såsom denna tillhörande process att med familjeseden assimilera, i den upptaga samhällsseden,

Den begreppsenliga nödvändigheten af detta moment beror derpå, att familjelifvet, såsom seden bildande, skapande, i sig utgör en öfvergång från en sedens form till en annan och derigenom är nations samhällssed. Familjen skapar ur sig en ny generation med en ny sed och i denna fortgång består en nations sed. Familjen är den härd, i hvilken processen föregår; men dessa skilda generationers sed framstår såsom en nations kultur.

20

Då vi sagt, att familjens sed utgår från föräldrarnes ärfda sed, är redan denna ärfda sed icke tvenne familjers, utan ett folks presenta kultur. Den sed föräldrarna ur sina barndomshem medtagit har redan utgått ur en historie – en serie af familjelif. Och familjeuppfostran såsom tillika föräldrarnes sjelfuppfostran är för dem en fortfarande öfvergång från den gifna seden – d. ä. upptagande af en nations presenta sed – till familjeseden – d. ä. till en ny form för nationens sed.

30

I barnauppfostran, som i barnens vetande och viljande ger den nya seden tillvaro, göras barnen delaktiga i denna process, medverkande i densamma, och det är, för den undervisningen framstår såsom ett från uppfostran skildt moment, såsom den process, hvarigenom nationens allmänna kultur fortfarande intränger i familjeseden, för att af denna upptagas.

Vi skulle med afseende å detta hafva att betrakta undervisningen i allmänhet såsom undervisning för familjen – och särskildt barnaundervisningen. Men vi inskränka oss hufvudsakligen till betraktande af den senare, emedan det är den, hvilken såsom metodisk undervisning träder till den i familjeuppfostran inneburna praktiska öfningen. I det vilda tillståndet är barnaundervisningen densamma som föräldrarnes, den tillfälliga läran och det tillfälliga exemplet i beröringen med andra familjer. I det civiliserade samhället kommer till denna tillfällighet – för att utestänga den – den allmänna undervisningen och litteraturen samt den lagbundna samhällsordningen och en nations fortgående historiska görande.

40

Barnaundervisningen är derföre för oss den allmänna undervisningen. Ty äfven hvad i familjen undervisas det är en undervisning efter den allmänna undervisningens mönster beroende af en nations kulturståndpunkt,

50

All undervisning skall hafva det mål att bringa lärjungen till förmåga och derigenom till håg att undervisa sig sjelf. Den sammanfaller deri med uppfostran, att den skall framkalla hågen och böjelsen; Men den

kan icke såsom uppfostran inplanta böjelsen förnämligen genom vanan, såsom här mera verksam än läran och förmaningen – utan den måste, emedan genom den det för familjeseden fremmande i denna skall upptagas, fostra böjelsen företrädesvis genom att fostra förmågan till denna assimilation.

10 Det allmänna i all barnaundervisning är, att den skall göra barnen delaktiga af en högre kultur, än den föräldrarne ega. Detta är det för familjeseden fremmande. Utan afseende på stånd och vilkor måste den allmänna undervisningen derföre gå ut på, att höja barnen till en förmåga, som familjeuppfostran icke ger dem. Hvilken än den praktiska användningen af det mottagna vetandet må blifva – och huru än undervisningsämnenas med afseende på den må bestämmas – undervisningens mål är i hvarje fall, att då den avslutas hafva meddelat lärjungen förmåga, att vinna denna högre kultur, och genom förmågan sträfvandet dertill.

<10>

20 Måna Herrar – Jag framstälde senast i korthet hvad vi med undervisningen i motsats med uppfostran böra förstå.

Den är detta moment i familjelifvet, hvarigenom den gifna samhälls-seden såsom en nations kultur i detsamma upptages. Familjen förutsätter denna kultur såsom föräldrarnes ärfda sed – och i föräldrarnes sjelfuppfostran och barnauppfostran såsom samhällssed öfverhufvud.

30 Det är för oss ett historiskt faktum, att i det civiliserade samhället familjen står i mångfaldig beröring med samhällsmedlemmarne utom familjen, är underkastad gifna lagar och institutioner, beror af en nations gifna historiska kulturståndpunkt och af statsinrättningen hos densamma och härigenom af den allmänna menliga kulturen; och vi inse, att allt detta måste hafva inflytande på familjens sed.

Men vi böra äfven inse, att detta beroende tillhör familjelifvet i och för sig, utan att familjen derigenom upphör att vara sin seds skapare. Vi hafva denna insigt, då vi besinna, att familjelifvet i familjeuppfostran är denna öfvergång från det gifna, till det nya. Det är denna öfvergång öfverhufvud, i hvilken uppfostran förutsätter den allmänna samhällsseden.

40 Såvida familjeuppfostran äfven för föräldrarne är en sjelfuppfostran intränger samhällsseden nationens kultur i familjelifvet genom allt, hvad man kallar bildningsmedel, genom den religiösa läran, det medborgerliga samhällslifvet, litteraturen, konsten – umgänget allt mer eller mindre beroende af fritt val. Men den gifna kulturen ingår i familjeseden efter dennas art, får i den sin egendomliga af denna sed bestämda karakter, antager en ny af den beroende form. N. B. Familjelifvets civilisation öfverhufvud.

50 Men såsom familjesedens bildande i barnauppfostran har sitt slutändamål, i den ger familjeseden en sjelfständig tillvaro i barnets vetande och viljande – i dess hela lif, så är äfven det moment i barnauppfostran hvarigenom barnet i familjeseden upptager samhällsseden en för sig bestående sjelfständig process = Barnaundervisningen såsom Allmän undervisning. N. B. Naturligt moment: »hjemplösheten» – behofvet att lära allt – af tradition. Ingen instinkt.

Såsom uppfostran öfverhufvud är det moment i familjelifvet, hvari familjen skapar sin sed, undervisningen det, hvari samhällsseden en nations kultur i familjeseden upptages – så skiljer sig äfven barnauppfostran från barnaundervisningen deri: att den förra är familjesedens

inplantande hos barnet såsom sedlig vana och böjelse – den senare utbildande hos barnet af förmåga och böjelse, att i familjeseden upptaga samhällseden.

Barnaundervisningen är genom denna sin art, att föra till samhällsedens upptagande, allmän undervisning. Den finnes alltid – ehuru den i mon af en lägre eller högre civilisation kan vara mer eller mindre tillfällig – blott föräldraundervisning och fremmande tillfällig lära och exempel. Det är endast ur statens synpunkt den har sitt berättigande såsom ordnad – ett åliggande för familjen. Men det är dock i familjeuppfostrans och familjesedens intresse – att detta så är, emedan derigenom tillfälligheten i samhällsedens inflytande på denna upphäves. *N. B.*

Det råder i fråga om allmänna undervisningens och skolans bestämelse en stor förvirring i åsigtarna. Man, ser jemnt yrkas, att skolan äfven skall uppfostra. Detta är, om man vill göra någon skilnad mellan uppfostran och undervisning falskt. Familjen skall uppfostra, skolan undervisa.

Emedan undervisningens uppgift är, att föra ungdomen till samhällsedens upptagande i den hos densamma inplantade familjeseden, att således i familjeseden införa det gifna, traditionela, bör den gifva förmågan till denna receptivitet och genom förmågan inplanta böjelsen dertill. Uppfostran deremot ger vanan vid familjeseden och derigenom kärleken för densamma, hvarigenom förmåga alstras att med den assimilera det mottagna. Rolerna kunna icke och böra icke förvexlas.

Exempel.

Men såvida samhällsseden meddelas icke blott genom lära utan genom samhällslifvet, och ungdomen vid undervisningens mottagande inträder i detta lif utom familjen, har man vid undervisningen att tillse:

Negativt: att icke familjens sed förstöres genom samhällsosed. *N. B.* Uppfostringsanstalter. Positivt: att samhällsseden, sådan den vid undervisningen erbjuder sig må vara god samhällssed,

Den erbjuder sig sådan i lärarens och med lärjungars exempel. Läraren, skall visa, att hos honom förmåga och böjelse finnes att mottaga den gifna kulturen. Lärjungarne likaså.

Härtill hörer 1:o Verksam receptivitet hos båda: lärgirighet, flit.

2:o Sedligt allvar – lefvande håg att verkställa assimilationen. Detta allvar bevisar sig deri, att allt hvad skolan tillhör får karakteren af allmänt menskligt åliggande.

Denna disciplin inom och utom skolan tillhör undervisningen – ty undervisning afser samhällsedens meddelande icke familjesedens inplantande.

Jag får bedja Herrarna lägga vikt på det anförda – ty det torde angå de flestas af Eder lefnadsbestämmelse, lägga vikt härpå icke för att tro på orden, utan för att sjelfva tänka och afgöra.

Det kan synas trivialt att säga: familjeuppfostran inplanter hos barnet föräldrarnes sed – allmänna undervisningen lägger dertill mensklighetens allmänna kultur,

Men vi fatta icke heller saken så. Vi säga: familjeuppfostran skapar den nya seden – går ifrån det gifna traditionela – *men utgår* derifrån; den allmänna kulturen ger fortfarande denna utgångspunkt. Familjen är härden i hvilken sammansmältningen och utvecklingen sker; allmänna civilisationen ger materialet.

Likaså: Barnauppfostran är sammansmältningen och den nya sedens utveckling hos den nya generationen; allmänna undervisningen är det

ordnade civilisationsarbetet, som ger det, gifna traditionela materialet, hvilket skall sammansmältas och utvecklas till den nya seden.

Den, som i skolan vill vara uppfostrare, han attesterar dermed sin oförmåga att vara undervisare.

Vi tala här icke speciellt om den lärda skolan, utan om all undervisnings art i allmänhet. Valet af specialskolan bestämmes ur familjen, efter den genom uppfostran inplantade böjelsen, det af den grundlagda behovet.

10 Allmänna undervisningen öfverhufvud är väsentligen nationel – meddelar den allmänt mänskliga kulturen såsom en nations gifna vetande och sed.

Specialskolan meddelar den i en mer eller mindre från nationaliteten lösgjord form. Den lärda skolan går häri längst. Den har till sina läroämnen fremmande språk fremmande litteratur, exakta af nationaliteten oberoende vetenskaper,

20 Men det är i sjelfva verket blott på de tider hos folken den nationela bildningen stått lågt, som det fremmande fått namn af humanistisk vetenskap. I sjelfva verket bör den humanistiska bildningen sökas i modersmålet och, hvad som tillhör nationallitteraturen: filosofi, historie, skön litteratur. Detta är det för all undervisning tillgängliga – en nations traditionela vetande. (Detta från statens ståndpunkt).

30 Det är ett misstag, att föreställa sig, att det genom undervisningen meddelade mottages och förarbetas af en tom förstånds förmåga – och i allmänhet af några abstrakta anlag. Det är det genom familjeuppfostran fostrade tänkesättet (familjeseden), hvartill de genom undervisningen meddelade träder såsom det gifna traditionela hvilket detta tänkesätt skall med sig assimilera och derigenom ytterligare utveckla sig sjelf. Det är icke det toma anlaget, det möter, utan den inplantade böjelsen. – Detta tänkesätt, denna böjelse, denna sed öfverhufvud, kan skolan icke bestämma, endast bevara. N. B. – grunda, förändra.

Hvad skolan skall gifva, är icke denna förmåga att assimilera det traditionela, att deraf skapa det nya – utan blott förmåga, att mottaga det, sådant det är, och med denna förmåga lusten, böjelsen dertill, så att vid undervisningens upphörande denna förmåga finnes och denna böjelse, hvarigenom undervisningen lifvet igenom fortsätter sig såsom sjelfundervisning.

40 Detta skall bestämma hvarje slags skolas inrättning – lärokurs och metod.

<II>

M<ina> H<errar> När sålunda familjen genom barnaundervisningen träder alltmera utom sig sjelf och, hvad som först är föräldrarnes verk, sedan föräldrarnes och barnens gemensama, allt mera öfvergår till barnens eget verk på den i familjelifvet lagda grunden – arbetar familjen på sin egen upplösning.

Vi kalla denna afdelning af läran om familjen, den tredje till Äktenskapet och Familjelifvet – 3:o *Familjens upplösning*.

50 Det naturliga förloppet är, att barnen uppvexa och sjelfva bilda familjer – ingå äktenskap.

Det sedliga häri, att de blifva sjelfständiga handhafvare af den inplantade familjeseden och af dess utveckling, att uppfostran och undervisningen hos dem öfvergår till sjelfuppfostran och sjelfundervisning.

Familjen förutsätter en nations lif en traditionel kultur redan i den sedliga böjelsen i äktenskapet men denna förutsättning här icke uttalad,

I äktenskapsaftalet och dess erkännande träder detta lif som bestående samhälle mot familjen. Såsom medborgerligt samhälle med afseende å familjeegendomen – för familjens upplösning arfslagarne – testamente – fideikomisser. I det relig*ösa* erkännandet symboliskt som sedligt – form af allm*än* mensklig kultur.

Men först i det egentliga familjelifvet – i familjeuppföstran kommer genom undervisningen nationens lif såsom bestående samhällssed till familjens medvetande – icke såsom i egendomens skydd blott negativt – utan positivt inträngande i familjelifvet.

I familjens upplösning står den ur familjen utgångna individen mot denna samhällssed såsom en bestående i och för sig berättigad samhällsordning alla andra individers sedliga görande och låtande, är sjelf blott en medlem i detta allmänna samfund *Det medborgerliga samhället*,

Detta är det allmänna i denna öfvergång. Det gagnar oss också icke, att dervid längre uppehålla oss. Familjen är det naturliga samhället, som i sin tillvaro har ett gifvet naturligt förlopp. Vi kunna icke åtaga oss, att apriori demonstrera, att detta så skall vara. Men vi kunna lära oss inse, hvad på grund af denna naturliga process är det förnuftiga i familjelifvet, hvad som gör familjen till ett sedligt samhälle.

Det sedligt Rättas tillvaro är i familjelifvet omedelbart såsom den sedliga böjelsens tillvaro i den verksamhet, hvori familjelifvet består. Denna böjelse är i äktenskapet omedelbart gifven. Vi fråga icke: finnes den i hvarje äktenskap, i hvarje förening, som så kallas? Vi säga der den icke finnes, der är föreningen icke sedlig – icke detta, hvad vi förstå med äktenskap. Att äktenskapet i denna sedliga betydelse öfverhufvud finnes, det öfverlemnna vi åt historien att bevisa; ty eljest skulle det sedligt rätta icke på jorden finnas till, om detta moment dess tillvaro i familjen skulle saknas,

Men i vår utveckling af, hvad familjen är visar det sig, att familjen är seden skapande – att familjemedlemmarne i sitt lif bestämma, hvad som är sedligt Rätt. De handla icke efter en förut uppställd lag och regel, utan ur denna sedliga böjelse, som hos föräldrarne är gifven hos barnen fostras. Deras lif är sedligt, emedan det ur denna böjelse framgår. Den bär såsom sedligt sjelfmedvetande sjelf vittnesbörd derom, att hvad den gestaltar tillhör den moraliska verldsordningen.

Men den kommer i familjelifvets utveckling till medvetande om sitt upphof. Den blir hos barnen den inplantande, den meddelade, den förmedlade sedliga böjelsen – dock äfven hos dem såsom böjelse genom denna form omedelbar sedlighet – men såsom familjelifvets produkt af detta förmedlad.

Den sed, denna böjelse skapar, visar sig likaså förmedlad, utgående från den gifna seden icke blott – såsom för äktenskapet gifven – hos föräldrarne utan hos dem och hos barnen genom civilisationen – undervisnin*gen*, utgående från en allmän samhällssed en nations kultur. Det är icke den utan den sedliga böjelsen som bestämmer familjeseden, skapar denna. Men sjelfva denna process visar sig bestå deri, att böjelsen utgår från en gifvet, traditionelt, vetande och sed, hvilken den utvecklar.

Det är detta gifna, traditionela, hvilket i familjens upplösning framstår, såsom det tillvarande Rätta, af hvilket familjeseden förmedlas. Denna gifna allm*änna* samhällssed, hvilken i familjeseden utveck-

las, antager ny form, visar sig vara det gifna, omedelbara, för familjen och dess lif förutsatta. Familjebandets upplösning ställer individen och hans vetande och viljande såsom det individuela mot detsamma såsom det allmänna. N. B. förhållande i undervisning) Det är detta förhållande, som konstituerar det medborgerliga samhället, hvori det sedligt rätta framstår såsom en totalitet af individens gifna sed – till hvilken individen förhåller sig receptivt, icke seden skapande, utan seden mottagande.

10 Vi kunna reflektera deröfver och säga: det är en totalitet af familjer, som skapar denna sed, som sammansluter sig till ett gemensamt samhälle och deri bestämmer det Rätta. Sådan är det medborgerliga samhällets uppkomst. Men vi måste å andra sidan medgifva, att familjen utgår från den traditionela seden, den inplantade sedliga böjelsen, och att familjelifvet till detta allmänna samhälle förhåller sig såsom till en gifven kultur en gifven samhällssed. Familjen är genom sin natur det omedelbara samhället – men familjelifvet såsom detta samhälles tillvaro i verk och gerning, bevisar att den är det förmedlade, af en förhandenvarande kultur och sed förmedlade. Vi kunna säga
20 detta är familjens sedliga betydelse, att den i sin tillvaro förmedlas af en gifven kultur och skapar en ny. Men detta nya är icke det medborgerliga samhället som sådant, utan den sedliga böjelsen verklig i individens görande och låtande, ur hvilken familjen utgår. Det är i denna familjens upplösning och återgång på sig sjelf – den gifna seden framstår såsom gifven – det medborgerliga samhällets gifna sed,

§ 10.

I familjeuppfostran stå familjelifvet fortfarande i förhållande till en nations gifna kultur, en gifven allmän samhällssed. Att af detta vetande och denna sed mer eller mindre i familjeseden upptages och efter
30 dennas art formas, detta kunde vi kalla 1:o) *Familjens civilisation* (undervisning).

Det tillfälliga i denna civilisation försvinner i Barnaundervisningen, genom hvilken barnet vinner tillträde till denna form af den allmänt menckliga bildningen, som kallas en nations kultur. Den är, emedan den gäller det i förhållande till familjelifvet allmänna, Allmän undervisning.

I uppfostran föres barnet genom vanan till familjeseden, och med denna denna vana inplantar hos detsamma sedliga böjelser. Barnakärleken gör barnet för denna uppfostran mottagligt äfven delaktigt i
40 familjesedens bildande genom att med den assimilera det i undervisningen meddelade.

I undervisningen deremot föres barnet genom öfningen till förmåga att mottaga den allmänt menckliga bildningen och denna förmåga inger böjelsen att härmed fortfara, böjelse till sjelfundervisning och förmåga dertill. Undervisningen är, emedan den skall gifva förmåga, metodisk, och dess metod bestämmas af dess anförda mål,

Allmänna undervisningen skall vara nationel, meddela det vetande, som i nationallitteraturen bevaras och i samhällsseden gjort sig gällande. Detta vetande är det sannt humanistiska. Skolan kan icke uppfostra;
50 men dess disciplin skall hindra den hos barn(et) inplantade familjesedens förderfvande genom dålig samhällssed och genom lärares och medläringars exempel meddela grunden för all god samhällssed, aktning för allmänna samhällsordningen. Äfven kunskapens inhemtande skall icke verkas genom belöning och straff, ||(icke heller kärlek till föräldrar och lärare m. m.)|| utan genom öfvertygelse, att det är ett

åliggande för alla. Straffet är repression af brott mot detta åliggande såsom lag.

All undervisning har sin naturliga utgångspunkt i barnets hjälplöshet, frånvaron af instinkter, behof af lära och exempel. De s. k. själsanlagena visa sig, sedan uppfostran hufvudsakligen är gjord, böjelserna genom den formerade. Undervisningen bör också därför med rätta afse dem, uppfostran icke.

Uppfostringsalster föra detta namn därför, att de bättre än skolor hindra familjeseden förderfvande. Specialskolor, äfven de lärda, göres nödvändiga af den olika familjeseden i olika samhällsklasser – af de genom den fostrade intressen och behof,

10

3.) Familjens upplösning.

§ 11

Familjen har den naturliga gränsen för sin tillvaro i barnens fysiska fullmognad. Den upplöses då och ur den utgå nya familjer. Sin sedliga betydelse har denna upplösning deri, att barnens uppfostran och undervisning öfvergått till sjelfuppfostran och sjelfundervisning, att således i deras lif den sed fått en tillvaro, hvilken åter såsom sedlig böjelse grundlägger ny familjeförbindelser. Men i denna familjens återgång till sitt ursprung, hafva familjelifvet trädt i förhållande till seden såsom gifven allmän samhällssed, till den allmänna menliga bildningen såsom en nations af familjelifvet förutsatta, gifna kultur; och familjemedlemmarnes förhållande till den konstituerar en ny samhällsform, det medborgerliga samhällets,

20

<12>

Måna Herrar – Vi öfvergå till betraktande af det Medborgerliga samhällets betydelse.

30

Vi hafva sökt fatta huru familjen i alla dess momenter förutsätter en utom familjelifvet bestående sed till hvilken detta förhåller sig under familjesedens skapande.

Den finnes i äktenskapet såsom gifven sedlig böjelse – i äktenskapets erkännande och familjeegendomens skyddande, som gifven samhällsordning; i familjeuppfostran såsom föräldrarnes ärfda sed – och i undervisningen såsom en nations gifna kultur och samhällssed.

Medborgerliga samhället är enkelt detta familjemedlemmarnes, den sedliga individens öfverhufvud förhållande till seden såsom gifven, förhandenvarande bestående.

40

Denna sed är samhällssed, emedan den har detta partikulära, tillfälliga moment, att vara ett antal individers gemensama sed, så att den har sin tillvaro i en totalitets af individer vetande och viljande.

N. B. i dessas verksama görande och låtande,

Härigenom är den ett samhälles sed; och denna totalitet konstituerar detta samhälle.

Äfven familjen har detta partikulära moment, att utgå från tvenne individer och utgöra en sammanfattning af sedliga subjekter. Men dessa skapa i familjelifvet sin sed.

50

I medborgerliga samhället deremot är seden i hvarje nu en gifven sed och det är detta, som utgör dess karakter – att dess sed är gifven och bestående. Det sedliga subjektet må i sina handlingar ega sitt sedliga medvetande. Det skapar dock icke medborgerliga samhällets sed, utan denna är för subjektet något förefunnet och gifvet, så att tvärtom det

sedliga sjelfmedvetandet icke finnes, om subjektets handling står i strid med denna gifna sed.

Lifvet i medborgerliga samhället är derföre i sjelfva verket ett lif af tvång, sålunda att subjektet, för att i detsamma ega detta sjelfmedvetande om sin frihet, som vi benemnt det sedliga samvetet, måste göra sina handlingar till gestalter af denna gifna samhällssed. Ty *den* är här den moraliska verldsordningen; och då subjektet, har ifrågavarande sedliga sjelfmedvetande endast såvida det innebär medvetandet derom, att handlingen är en gestalt af den moraliska verldsordningen, kan detta sjelfmedvetande icke finnas, om icke i sjelfva verket samhällsseden i handlingen har en tillvaro, handlingen tillhör denna gifna samhällssed.

Än mera den gifna samhällsseden är icke blott en regel, hvilken individen i sina handlingar har att följa, så att det skulle endast för hans sedliga sjelfmedvetande hafva någon betydelse om han följer den eller icke. Den är, såsom en blick på samhällslifvet lærer oss äfven en *makt*, hvilken tvingar individen till regelns efterlefnad och bestraffar afvikelsen derifrån. Den öfvar sålunda icke blott ett teoretiskt, utan ett handgripligen praktiskt tvång öfver individens görande och låtande.

N. B. – Regel – skrifven lag – Makt samhällsmakt – lagskipning – förvaltning.

Såsom gifven regel är samhällsseden i medborgerliga samhället uttalad lag – blott muntlig tradition eller skrifven lag. Denna är ett uttryck af den gemensama viljan af samhällsmedlemmarnes vetande om det rätta. Men i sjelfva verket har lagen, öfverhufvud betydelsen af att uttrycka det i och för sig rätta, det rätta såsom det förnuftiga allmängiltiga. Lagen bevisar sig såsom sådan genom sin makt att göra sig gällande. Denna makt har lagen såsom uttryck för den verkliga tillvarande samhällsseden. Den framträder såsom makt i lagskipningen och samhällsförvaltningen öfverhufvud i de bestående lagliga samhällsinstitutionernas verksamhet. Men sin makt har lagen icke derigenom, att institutionen finnes, utan derigenom att den sed lagen ger ett uttryck lefver och är verksam i samhällsmedlemmarnes handlingar i deras sedliga görande och låtande. Det är denna lagens verklighet, som gör densamma till en makt, hvilken herrskar öfver individens mening och godtycke. Den gäller icke derföre, att den af samhällsmedlemmarna skulle anses för ett nödvändigt ondt (Hobbess), hvarförutan det goda samhällsordningen medför icke skulle ega rum, eller derföre, att den vore en klokhetsmesyr, den bästa, som under förevarande förhållanden kunnat påfinnas. Lagen har visserligen i det speciela, såsom speciellt lagbud denna form af partikularitet, att gifva medvetandet om det rätta och seden ett uttryck, så noggrannt som möjligt. Detta tillhör dess natur såsom samhällslag. Det delar den med samhället öfverhufvud; är uttryck för en gemensam vilja och sed. Detta gäller om den skrifna lagen såväl, som om dess tillämpning i lagskipningen och förvaltningen, der den afgörandet är beroende i yttersta instans af en individs insigt och goda vilja. Men i sig har den betydelsen att vara det i och för sig rätta, af all viljans gemensamhet oberoende, det rätta, som skall gälla utan afseende derpå, om det såsom sådant erkännes af en eller flera eller alla, endast derföre, att lagbudet såsom rätt består. N. B.

Vi veta alla, huru lagar stiftas olika efter olika ståndpunkter i en nations utveckling och statsskick. Vi tro icke mera såsom de gamle att lagarne äro någon omedelbar gudomlig uppenbarelse. Men hos hvarje folk lefver den öfvertygelse, att lagen är ett uttryck för det rätta, som

i och för sig skall vara, och gälla. Och den mera bildade vet att det rättsmedvetande, som i lagen uttalar sig är ett arf från sekler och årtusenden, som i sin närvarande form är oberoende af allt menande och godtycke – icke heller godtyckligt kan förändras och omstöpas, utan att åter tvinga sig fram, sådan den i följd af denna förnuftiga utveckling skall vara. N. B. – revolutionerna.

Denna lagens förnuftighet, dess allmängiltighet såsom i o<ch> för sig Rätt, ger den karakteren af *gifven positiv lag* i förhållande till individernas vetande och viljande uttryck för den gifna samhällsseden.

N. B. – Att icke all samhällssed är uttalad lag, utan såsom gifven sed bestämmande det rätta. 10

Då sålunda det Rätta i medborgerliga samhället är detta gifna af individens vetande och viljande oberoende Rätta – frågas: huru sedlighet i förhållande dertill kan finnas i individens handlingar i hans medborgerliga verksamhet. Vi anmärka:

Denna verksamhet går i sjelfva verket icke ut på att göra lagen gällande N. B. att handla enligt alla lagbud positivt. Menniskan träder ut i det medborgerliga samhället med de begär och intressen som uppfostran format och fostrat. N. B. begären – intressena. Hennes verksamhet består i dessas förnuftiga tillfredsställandet af sina behof – hon sträfvar för det ena eller andra målet, mer eller mindre afseende sig sjelf, sin familj, eller allmänna samhällsändamål enligt hennes uppfattning af desamma. Lagen och samhällsseden är för henne den allmänna form, i hvilken hon rör sig i förverkligandet af dessa sina sträfvanden. 20

Hon skall i dem iakttaga, hvad lag och sed bjuda. Detta är laglydnad. Äro hennes sträfvanden sådana, att hon i dem måste tvunget lyda lagen, äro de i sig icke sedliga – tillhöra icke den moraliska verldsordningen. Äro de i sig sedliga, utgöra lagens bud för henne inga band. Om vi således säga: att såsom kärleken i familjen skapar den goda seden, så är laglydnaden i medborgerliga samhället det tänke och handlingssätt, som gör individens verksamhet sedlig, så förstå vi härmed icke denna negativa tvungna lydnad – utan den positiva en sträfvandenas sedlighet, som befriar från lagens tvång. 30

N. B. – likväl i Medborgerliga Samhället, arbete sträfvande dertill,

<13>

M<ina> H<errar> – Vi upptaga såsom första afdelning under titeln 1. Samhällsordningen såsom gifven lag o<ch> sed – framställningen af det medborgerliga samhällets begrepp, sådant det af oss blifvit uppfattadt. 40

§ 12.

Medborgerliga samhället är det samhälle, i hvilket det sedligt Rätta såsom gifven sed hos en totalitet af subjekter utgör lagen för subjektets sedliga handlingssätt, och subjektet således i laglydnaden har sitt sedliga sjelfmedvetande.

Såsom allmänt medveten traditionel sed är lagen *positiv lag*, uttalad eller skriven. Sin betydelse såsom uttryck för det sedligt rätta har den positiva lagen icke derigenom, att den är gemensam sed, utan genom att uttala det i och för sig Rätta. Den gäller därför också för alla samhällsmedlemmar, skyddar eller straffar, utan afseende på fleras eller allas vilja. Sin makt har den genom att såsom detta uttryck för det sedligt rätta erkännas i samhällsmedlemmarnes görande och låtande, i 50

sedem, och den, gör denna makt gällande i samhällsinstitutionerna, i lagskipningen och administrationen.

Individens sedliga handlingssätt i medborgerliga samhället bestämes af laglydnaden, som här utgör hans sedliga sjelfmedvetande. Laglydnaden bör, för att vara sedlig, vara fri sed; och den är det derigenom, att individens begär och intressen hafva denna sedliga art, att han i verksamheten för deras tillfredsställande förverkligar den sed, hvars uttryck lagen är.

10 Menniskans handlingar i samhällslifvet hafva icke för ändamål att bevisa lydnad för det ena eller andra lagbudet. Hon är verksam för sina intressen; men dessa skola vara så beskaffade, att hon i deras tillfredsställande icke förnärmar lagen. Den lagliga ordningen är blott formen för denna verksamhet; men denna form är den, som gör verksamheten sedlig,

20 Detta är det allmänna, det formela i medborgerliga samhällslifvet. Den praktiska sedeläran för detta lif är den, att människan skall handla lagenligt – och enligt samhällets sed. Sin sedliga frihet har dock handlingen icke blott genom lagenligheten – hvarföre medborgerliga samhällslifvet för sig är ett lif af tvång. Den sed, som här frigör, har människan icke ur samhällslifvet utan ur familjen och genom sin i familjen grundlagda sjelfuppfostran och sjelfundervisning.

30 Medborgerliga samhället är det Sedligas dialektik, i hvilken det Sedligt Rätta särskiljer sig i sina momenter, så att det såsom det allmänna lagen framträder i en bestämd tillvaro, i samhällets institutioner, i lagskipningen och administrationen. I denna sin tillvaro har lagen det partikulära och tillfälliga, att vara ett mer eller mindre noggrannt uttryck af det Rätta, som skall vara – detta både såsom skrifven lag och i sin tillämpning, emedan den i båda hänseenden beror af individuel god insigt och god vilja. Det är sålunda lagen äfven kan stå i strid, mot individens öfvertygelse och sed – och hans förhållande till densamma stadnar vid det negativa, att icke bryta deremot, att afhålla sig från handlingar, i hvilka hans öfvertygelse och sed skulle föra honom i kollision med lagen i dess tillvaro. På medborgerliga samhällets ståndpunkt finnes ingen befrielse från detta tvång – emedan lagen såsom tillvarande här är gifven. Lagens stiftande, lagstadgandenas förändrande och upphäfvande faller utom detsamma – tillhör staten och individens verksamhet i denna.

40 Denna lagens tillvaro utgör de särskilda samhällslagarne, fattade i deras verksamhet i lagskipningen och administrationen i dömandet och exseqverandet. Vi benämna detta andra kapitel, som härom handlar; *De positiva lagarne*.

50 I förhållande till individen och hans viljande framstå de positiva lagarne i deras tillvaro såsom den allmänna viljan i betydelse af samhällsmedlemmarnes gemensama vilja. Laglydnaden är öfverensstämmelse med denna och lagskipningen värnar det allmännas rätt mot individens öfvergrepp. Men individen träder till samhällsordningen och samhällslagarne såsom något gifvit, förevarande och bestående; och hvad han för sina intressen i samhället gör och verkar, det skall af lagen sanktioneras. Hans förhållande till samhällsordningen är derföre det af ett Aftal – hvarigenom hans berättiganden och åligganden bestämmas. Han träder till gifna samhällsförhållanden, i hvilka alla medlemmar hafva sina berättiganden lagligen utstakade, och han har utan att i denna lagliga ordning deltaga intet rum för sina intressen och sin verksamhet.

I sjelfva verket beror i samhällslifvet allt människans görande af ett aftal – af öfverenskommelser med individerna eller med det allmänna, såsom representerande en större eller mindre krets af individer. Den personliga friheten ||personens rätt|| såsom icke blott negativ af andra oberoende frihet öfver kroppen och dess arbete utan såsom rättighet att positivt verka för det ena eller andra intresset, för det rent individuella eller för det allmänna, kommer först i samhällslifvet i fråga – emedan först detta ger verksamheten utrymme och utvägar utöfver den blott djuriska i vildens lif.

N. B. Men denna verksamhet är, för att hafva detta utrymme i 10
samhället bunden vid en bestämd laglig form. Eganderätten likaså.
N. B. En gifven nationalförmögenheten – redan fädernejorden historiskt förvärfvad – Medel att förvärfva egendom rikare i mon af bildningen – o. s. v. Men allt är också deladt, lagligt beslutet. För förvärfvandet laga form.

Aftalet abstr<akt>, beroende af tydning, hvarigenom Orätt o<ch> Våld. Äfven härigenom Så gör samhällsordningen personlig frihet och eganderätt möjliga att lagen i lagskipningen tyder aftalet, ger det en högsta tydning – utöfver kontrahenternas.

Civillag den lag, som bestämmer, hvori lagaftal består och tyder 20
detsamma.

Det är i afs<eende> å civillagen än mera än i afs<eende> å andra samhällslag<ar>, i ögonen fallande, att den främjar individens frihet, fria verksamhet.

Kollision med den är rättskollision civil-orätt – ehuru den i vissa fall äfven framstår såsom strafflag för försummelser att iakttaga formen, då andras rätt deraf beror,

<14>

M<ina> H<errar>. Civillagen utgör i lagsystemet den mest formela lag, 30
bestämmer öfver de allmännaste formerna för samhällsverksamheten. Dess bestämmingar angå som bekant äktenskapsaftalet arfs- och testamentsrätten, alla former af aftalet – stipulation och prestation. Aftalet är till sin natur godtyckligt – och lagen bör icke lägga band på dess frihet. Också är det civillagens allmänna princip, att låta hvarje aftal gälla – endast, att dess giltighet icke är laglig utan laga form, emedan på denna beror domstolens tydning i lagskipningen. Såsom bekant äro i vår gällande lag dessa rent formela lagbestämningar icke 40
noga skilda från ekonomiska lagstadganden: t. ex. att jord icke får afsöndras från ett hemman för längre tid än 50 år. Förpligtade att vid aftalet iakttaga laga form böra kontrahenterna endast vara, der aftalet rör tredje mans rätt. I sådana fall ingå i civillagen straffbestämmelser, hvilka noga taget skulle tillhöra kriminallagen.

Det ligger icke mycken vikt derpå, i hvilken ordning vi upptaga 50
samhällslagarne till betraktande. I läran om staten och äfven under senaste föreläsningkurs har jag talat om kriminallagen näst efter civillagen – för att först derefter afhandla den ekonomiska lagstiftningen eller i allmänhet förvaltningslagarne.

Denna indelning erbjuder den fördel att öfvergången till 3:e afdelningen af Medborgerliga Samhället läran om kommunen och korporationerna är mera bunden, då den sker från läran om förvaltningslagarne, än från den om kriminallagen.

Likväl då förvaltningslagarne omfatta det egentliga medborgerliga

samhällslifvet hafva vi häri ett skäl att äfven göra dem till betraktelsens medelpunkt.

Med den egentliga civillagen i dess tillvaro i lagskipningen träder individens samhällslif mindre i beröring. Det är fritt val, att ingå afhandlingar, att ingå dem endast med sådana personer, med hvilka man i tydningen icke kommer i strid, att hellre efterskänka obetydliga rättigheter, än draga en sak inför domstol. Mången menniska lefver hela sitt lif, utan att knappt någonsin inför domstol uppträda. Med ringa bildning plägar följa pockande på rätt, inbillskhet i afsteende å lagkunskap och processjuka. Den mera bildade skyr rättegångar, hellre än han söker dem, emedan det gläder honom att så ställa sitt lif och sina handlingar att i dem ingen anledning till sådane finnas – d. ä. att genom god sed frigöra sig från lagens tvång.

Med kriminallagen har åter endast lagbrytaren att göra – och dess tillvaro är för den, <sed>liga handlingen likgiltig.

Deremot är hvarje människas hela lif i det civiliserade samhället bundet af andra lagar än dessa – hvilka vi med gemensamt namn kalla förvaltningslagar.

Samhällsmedlemmarne sträfva för sina intressen och behof andliga och lekamliga. Allas gemensama besittning utgör för hvarje nu en gifven nationalförmögenhet såsom allas gemensama vetande och sed en gifven nationalbildning.

Individen göres vid sitt inträde i samhället för sina lekamliga behof delaktig af den förhandenvarande nationalförmögenheten, för sina andliga af den förhandenvarande bildningen – vetandet och seden. N. B. Häraf möjligheten att förvärfva och bildas.

Genom att hvarje individs sträfvande sålunda förutsätter det förhandenvarande allmänna och för sin del tillägger dertill, så att individens besittning och bildning deruti ingår, är detta sträfvande genom sin förutsättning och sitt resultat tillika ett allmänt.

De lagar nu, »hvilka bestämma det enskilda intresset såsom ett allmänt och i sin tillvaro (i administrationen) göra det som sådant gällande» kalla vi med ett gemensamt namn Förvaltningslagar,

Namnet fatta vi icke i samma mening som hvad man kallar Administrativ-Rätt. Denna blott en del deraf. Vi räkna till dem 1) Näringslagstiftningen – med till näringarnes främjande hörande institutionen – således äfven Banklagar m. m. 2) Lagar och institutioner för allmänna undervisningen. 3:o Administrations lagar och administrationen 4:o Policelagar och -makten – till samhällsmedlemmarnes skyddande – helsovård – välgörenhet = fattigvård o. s. v. Slutligen de lagar, hvilka direkt afse det allmännas bestånd 5:o Beskattningslagar och Uppbördsverket – Tullagstiftning m. m.

Alla dessa lagars och institutioners allmänna karakter är den, att göra det enskilda intresset såsom ett allmänt; och laglydnaden med afseende å dem förer således individen direkt till en samhällssed, i hvilken hans egna och det allmännas intressen sammanfalla. För en yttre reflexion är dessa lagars syftning den att så ordna individens sträfvanden, att de kunna bestå jemte andra individers. Men i sjelfva verket är det deras betydelse, att göra individens sträfvanden gällande, såsom allmänna. Och de hafva derföre sitt berättigande icke genom att ömsesidigt inskränka de individuella sträfvandena – utan genom att gifva det individuella sträfvandet den största frihet, då det verkar såsom förverkligande ett allmänt intresse.

N. B. Att dessa lagar afse handlingens den medborgerliga verksam-

hetens konkreta innehåll – icke såsom Civillagen blott formen.

Att deras tillämpning derföre icke är en fritt påkallad aftalstyndning lagskipning – utan jemnt fortgående förvaltning, administration.

De hänföra sig till de olika verksamhetsgrenar, hvilka formera de skilda stånden – a) Jordbruket m. m. – b) Förädlingsindustrin och handeln c) Embetsmannas verksamheten.

N. B. / Omedelbara deltagandet i och arbetet för nationalförmögenheten / Förmedladt genom förhållandet till andra nationer. / På sig reflekteradt sträfvande för samhällsordningens bestånd <ch> utveckling,

3:o Kriminal-Brottmålslagarne: bestämma hvad lagöfverträdelse är och straffet för detsamma.

Vi kunna säga, att dessa lagar formera den tredje gruppen af de positiva lagarne – derigenom, att i dem samhällseden framstår såsom makt öfver det individuella godtycket – såsom det allmännas makt öfver det enskilda, der detta icke bevisar sig vara ett allmänt intresse.

In praxi stadga redan Förvaltningslagarne delvis straff för lagkontraventioner – och dessa skiljas äfven i nyare lagstiftningar från egentliga brott, hvilka bestå i handlingar, som upphäfva samhällsaftalet i allmänhet.

Bedrägeri <ch> Brott i Abstrakta Rättsläran. Samhällets straffrätt,

<15>

Måna Herrar – Det är ingen del af den positiva samhällslagen, med hvilken samhällsmedlemmarnes lif står i så nära och oafbruten beröring som med förvaltningslagarne. Här i denna stund följa vi ömsesidigt deras bud. – Lemmen detta den vetenskapliga undervisningens palats, som dessa lagar upprest – de möta Er vid hvarje steg utom detsamma. De hafva öppnat gatan och lagt trottoiren – under deras skygd hafva husen vid densamma upprest sig – de hafva ordnat handeln i bodarne, arbetet i verkstäderna inom dem, de rigta de människors steg som möta Er – de skydda deras gång och Er – de lära er ömsesidigt att unna hvarandra frihet, att skänka hvarandra skyldig aktning – de följa Er till er boning, gifva er tak öfver hufvudet, herraväldet inom dess väggar, tillfälle att fylla era behof – de vaka ännu skyddande när i sofven. Men allt det skydd och den hjälp, dessa lagar gifva dem, som lyda dem, förvandla de till en krossande makt mot den, som sätter deras berättigande i fråga eller af lättsinne bryta dem. Det välgörande i denna makt erfar hvar och en samhällsmedlem i hvarje ögonblick af sitt lif. Vi hafva frågat: hvad ger dem denna makt och besvarat frågan. Makten är samhällsmedlemmarnes allmänna (gemensamma) sed. Att alla så handla och verka, i den ordning dessa lagar uttrycka och den, de i sin tillvaro, i institutionerna uppehålla. Det är administrationen, som representerar makten, men dess makt vore vanmakt, om icke seden skulle uppehålla lagen.

Seden åter upprätthåller lagen, ger den denna makt icke såsom blott gemensam sed. Samhällsmedlemmarne lyda icke lagen derföre, att den vore ett uttryck af flertalets eller de flestas vilja. Denna tvungna laglydnad skulle ingen makt innebära. Deras sed är denna emedan de veta den vara i och för sig rätt, emedan laglydnaden öfverhufvud är det rätta, och emedan detta vetande och medvetande befriar dem från laglydnadens tvång.

Det tillhör väl hvar och en samhällsmedlem att känna sitt lands lagar – men denna kunskap är och måste öfverhufvud vara mer eller mindre

inskränkt. Individens kan för tillfället, för den ena eller andra handlingen, för någon viss del af sin verksamhet hafva behof af särskild lagkunskap. Men det stora flertalet af lagar och lagstadganden känner han icke; och likväl kommer hans lif icke i strid med lagen. Hvarföre? Emedan han följer seden, ur hvilken lagen utgått, följer den fritt såsom sin egen fria sed, med medvetandet, att han i dess utöfning gör det i och för sig rätta,

10 Denna laglydnad, för hvilken lagen och dess tillvaro är, så att säga, öfverflödigt, är den sedliga laglydnaden, som ger lagen dess makt. Men för den är å andra sidan lagen icke öfverflödigt, emedan seden såsom denna sedliga makt i lagen gör sig gällande, i medborgerliga samhället ger sig en tillvaro, icke derförutan, utan att verka, vore denna makt.

Man kan därför icke betvifla, att icke en laglydig handling i och för sig är sedligt rätt. Man har blott att härtill tillägga: att ehuru förvaltningslagarna icke blott såsom civillagen afser den medborgerliga verksamhetens form utan bestämmer dess innehåll, genom att göra det enskilda sträfvandet till ett allmänt – måste lagen såsom sedens uttryck stadna vid det allmänna af detta innehåll; hvarföre laglydnaden såsom sedlig ytterligare i det enskilda bestämmer handlingen såsom
20 god samhällssed. – Den medborgerliga verksamheten förutsätter häri – såsom allmänt sträfvande – redan patriotismen såsom laglydnadens fyllnad.

Der nu icke hos individen finnes denna sed, som gör laglydnaden sedlig, der kan handlingen gifva sig lagens sken – öfvergå i Bedrägeri – eller uppenbart motsätta sig lagen – blifva Brott,

De samhällslagar, som bestämma, hvori lagbrott består och straffet för desamma äro 3:o *Brottmålslagarne* Kriminallagen.

30 Bedrägeri och Brott, såsom vi i Abstrakta Rättsläran uppfattat dem, äro tydning af aftal och förkastande af aftal. De hafva i medborgerliga samhället och i förhållande till lagen samma betydelse. Men här kommer dertill, att lagöfverträdelsen är ett brott mot det bestående rätta – mot samhällsordningen. Genom en stöld beröfvas egaren en egendom, som beror af något aftal – men derigenom brytes äfven mot samhällseden. Då därför lagen uttrycker, hvad som är brott, och därför stadgar straff, uttrycker den genom hvilka handlingar det i samhället bestående rätta kränkes.

Det är nämndt, att i praxi lagarne icke äro så bestämdt skilda – att endast brottmålslagen skulle stadga straff. Civillagen belägger med böter försummelse af laga form, der den rör 3:dje mans rätt.
40 Förvaltningslagarne ingå än vanligare häri, så att jemte lagstadgandet äfven följer straffbestämmelse för underlåtet. Från dessa lagöfverträdelser särskiljer man, hvad som egentligen kallas lagbrott – brott mot samhällsordningen öfverhufvud *i lag – i sed* – mot samhällsmedlemmarnes personliga frihet och eganderätt. Kriminallagen. N. B. – Brott i allt samhälle.

Såsom straffmakt gör sig lagen gällande såsom det i och för sig rätta. Straffrätten kan icke grundas på den allmänna viljan såsom gemensam – i följd af öfverenskommelse pluralitetens vilja – utan derpå, att lagbrottet är negation af det Rätta – pure.

50 Genom straffet återställes icke det rätta såsom individens rätt – mord – stöld – skadeersättning – utan lagen gör sig gällande såsom makt – det Rättas makt öfver dess förnekande. Negat(ion) af Negat(ion)

Kant – Afskräckningsteorin – Förbättringsteorin – N. B. – humanitetik.

Öfverhufvud förhåller sig lagen i lagskipning och administration

likgiltigt till samhällsmedlemmarnes moralitet, det moraliska i handlingen. Först i lagbrottet, kommer detta i betraktande. Af föresats – våda o<ch> bestämd afsigt. Detta derföre: att lagen straffar icke blott såsom öfverenskommen ordning, utan såsom uttryck för samhällsseden för det sedligt rätta – moralitet o<ch> legalitet.

Straffen mildare i förh<ällande> till samhällsordningen styrka sedens makt.

Öfvegången till det sedliga erkännandet i kommunen – att seden som sådan, såsom i det enskilda handlingen bestämmande icke kommer till erkännande inför de positiva lagarne – endast negativt i brottet – men för laglydnaden såsom sedlig förutsättes och såsom makt utöfver den abstrakta lagbestämningen skall hafva sin tillvaro i institutionerna, 10

<16>

M<ina> H<errar> – Se vi tillbaka på detta system af gifna positiva lagar hvilka tillhöra samhället, så hafva vi dervid att ihågkomma:

1:o Att lagen i sjelfva verket är samhällsseden – samhällsmedlemmarnes öfverensstämmande görande och låtande. Men härjemte

N. B. Att samhällsseden har sin betydelse icke såsom detta öfverensstämmande görande och låtande, utan såsom det i och för sig rätta – hvarföre äfven lagen gäller såsom i och för sig rätt, oberoende af öfverenskommelse och individens samtycke. 20

2:o Men att samhällsseden just derföre, att den är gifven, har en gifven tillvaro såsom positiv lag – uttryckt samhällssed – tillvarande i samhällsinstitutionerna, i lagskipningen och administrationen.

N. B. Denna tillvaro är lagsystemet.

a) Den gifna formen för samhällslifvet, i hvilket allt individens görande grundar sig på aftal, (en plats i det gifna) hvars form bestämmes af Civillagarne. 30

b) Men samhällslifvet är icke blott denna form utan en verksamhet för individens intressen – enskildare eller allmännare – och samhällsseden icke blott formel, utan medlemmarnes verksamhet för deras intressen. Denna verksamhet är äfven till sitt innehåll gifven. Behofvenas systematisering Hegel. Såsom gemensama – allmänna intressen – har detta innehåll sin gifna systematisering och gör sig gällande i bestämd tillvaro – institutioner, förvaltningslagar o<ch> administration. *N. B.* Det enskilda intresset såsom allmänt.

c) Lagen såsom uttryck af seden är abstrakt och handlingen subsumerad under Lagstadgandet såsom allmän regel måste i det enskilda af seden bestämmas. – Detta sker i lagskipningen och förvaltningen deri, att domarens och embetsmannens goda insigt och goda vilja afgör o<ch> tillämpar. Men det sker äfven i hvarje medborgares förhållande till lagar och institutioner. Seden sålunda bestämmande frigör från lagens tvång. Lagen kvarstår såsom absolut makt mot oseden – i Brottmåls-lagarne – deras skipning och straffet. 40

N. B. Eljest – för seden – likgiltig lag.

3:o – Men sjelfva detta sedens högsta bestämmande har sin tillvaro såsom samhällsinstitution – i hvilken seden erkännes och gäller såsom samhällssed – såsom seden är verksam, 50

Äfven i denna form är samhället gifven institution. Men denna institution har icke såsom de positiviva lagarne i deras tillvaro sin utgångspunkt utom medborgerliga samhällslifvet – utan här uppträder detta lif såsom institutionen skapande – eller institutionen är detta samhällslifvets fria ordnande såsom gifven fortgående process.

Herrarne finna i ElementarKursen såväl som i Läran om Staten denna afdelning af läran om medborgerliga samhället benämnd *Kommunen*. Men emedan hit hörer icke blott denna af lokalen, gemensam boningsort bestämda förening, utan äfven korporationen, den af gemensam sysselsättning och sträfvanden bestämda föreningen korporationen, såsom mera traditionel, eller den friare föreningen. – Bolaget – slutligen alla föreningar för gemensama andliga sträfvanden, grundade föreningen ytterst den religiösa: kyrkan – vore det rättare att benämna denna del läran om *Samhällsassociationen*.

10 För alla dessa institutioner är det det väsentliga, att de icke gifva samhällsseden ett uttryck och en tillvaro, såsom gifven sed – utan att de äro grundade på seden såsom sig utvecklande, så som fritt skapande och omskapande desamma.

Lagarne: civil- förvaltnings- Kriminallag äro i medborgerliga samhället gifna. Lagstiftningen hörer verksamheten i Staten till. Domstolar och administrativa institutioner äro likaså af regeringsmakten i staten ordnade. Men i associationen stiftas lagarne och ordnas deras tillämpning oberoende af statsmakten efter medlemmarnes intressen – öfvertygelse och sed.

20 Att genom de positiva samhällslagarne medborgarens frihet främjas – betviflar ingen. Vi hafva erinrat, att först i samhällslifvet – icke i vilda tillståndet – personlig frihet och eganderätt finnes – icke emedan dessa här skyddas mot medmenniskors ondska, utan emedan samhället öppnar fältet för den personliga frihetens förverkligande i sträfvanden för individens intressen – enskilda eller allmänne – och ger en verklig eganderätt som är laglig och erkänd på aftal grundad. Samhället förverkligar denna frihet derigenom att det är gifvet – en gifven bildning och förmögenhet hvari individen kallas att deltaga.

30 I förvaltningslagarna uttalas och genom hithörande institutioner göres gällande denna enhet af det enskilda och allmänna intresset.

Men hvarken de eller den positiva lagen öfverhufvud ger seden såsom handlingen bestämmande – denna sed såsom individens sträfvande att göra det allmänna intresset till sitt något positivt erkännande. När så sker undgår individen all kollision med lagen och myndigheterna – det är allt.

Deremot när individen t. ex. i kommunen gör det allmänna intresset till sitt – åtnjuter detta erkännande icke blott i allmänt förtroende och allmän aktning, utan individens sträfvande gestaltar sjelfva institutionen – stiftar kommunens lag och tillämpar den. Och ännu härutöver ger individens exempel seden.

N. B.

Denna frihet är sålunda större, än den i förhållande till samhällslagen öfverhufvud.

Kommunalförbundet såsom af lokal beroende synes vara något tillfälligt – men är för individen beroende af fritt val. Det egentliga, som gör den till den förnämligaste associationen, är, att den i stadskommunen, förbinder skilda samhällsklasser – intressen, bildningsformer seder – hvarföre den är universellare än någon annan association.

40 Korporationen – handverk – corpser – inom kommunen – äfven öfver den. Fria associationer – tillfälligare.

Kyrkan – hvarföre hit – traditionel genom familjeuppfostran. Men har betydelsen att vara af *tro* fri öfvertygelse beroende – inga andra intressen, än den förnuftiga insigtens.

Strid om förhållande till Staten. Katolska kyrkan mera fri som institution – tvång i öfvertygelsen. Protestantiska öfvertygelsen friare –

eljest statsinstitution. Häraf obelåtenhet och religiös liknöjdhet,

<17>

M<ina> H<errar> – Då vi i dess helhet betrakta medborgerliga samhället, finna vi, att individen såsom medlem af detsamma, står i förhållande till en gifven sed, teoretiskt till dennas uttryck, den positiva lagen, och praktiskt till samma lag såsom tillvarande och verksam i samhällsinstitutionerna. God sed i hans handlingar är öfverensstämmelse med denna gifna lag, handlingarnes lagenlighet, och det sedliga tänkesättet laglydnad. 10

Är nu detta praktisk sedelära, att människan såsom samhällsmedlem skall lyda lagen? Derpå tviflar väl ingen. Det är det mest praktiska i världen – ty den, som icke lyder, den tvingas att lyda. Men man menar, att laglydnaden för den sedliga människan icke är tillräcklig, att laglydnad kan finnas jemte osedlighet. Ehuru detta menandes berättigande kan betviflas, emedan i det civiliserade samhället lagen går långt och den osedliga äfven är lagbrytare, ehuru hans lagbrott antingen är hemligt eller, om det är känt, ingen anklagare, derföre ingen domare funnits – lemna vi detta derhän. Vi förstå icke med laglydnad tvungen lagenlighet i handlingen, utan den lagenlighet, som tillhör den goda seden. Och, seden, säga vi, är god då handlingen har denna fria lagenlighet. Man kan säga: skulle individen sjelf stifta samhällslagen, då först vore hans sedlighet fri. I allmänhet är detta falskt. Ty på samma grund skulle människan icke kunna öfvertyga sig derom, att jorden rör sig kring solen, derföre att Copernicus först uttalat denna sanning, och de, som lärt känna den efter honom, icke sjelfva gjort upptäckten. Visserligen är häri dock den skilnad, att människan i vetandet har större frihet, att hon icke är bunden vid det traditionela, vid gifna läror. I samhällslifvet deremot är hon bunden af lagstadganden, som hennes förnuft gillar eller ogillar, än mera af lagtillämpning – i lagskipning och administration, mot hvars insigt hennes egen insigt kan strida – mot den goda viljan hvori, hon kan hysa tvifvel. Det är icke sagdt, att alltid, när detta inträffar, individens insigt och håg är den rättare. Men detta kan dock hända – och medborgerliga samhällslifvet ger, såsom vi redan erinrat, såtillvida icke ostörd sedlig frihet. Den positiva lagen är ett allmänt uttryck för seden, mer eller mindre noggrannt – lagens tillämpning i institutionerna är af individuel insigt och vilja beroende. Seden förändras och lagarne antiqveras. Här, är alltså rum nog för en icke öfverensstämmelse mellan lag och sed. 20 30 40

Men att samhällslifvet öfverhufvud är sedligt lif – detta är vår lära, och att seden i detsamma frigör från lagens band. Lagstadgandet må vara hvilket som helst; det är dock afgjort att laglydnaden icke lagbrottet vittnar för god sed. När individens sed är sådan, att handlingen har laglig form, sådan att det enskilda intresset, som handlingen förverkligar, är ett allmänt, att lagarne mot osed för den äro likgiltiga, har han i allmänhet intet med lagskipning och administration att skaffa – derföre också intet med lagens bokstaf. Medborgerliga samhällslifvet har ytterligare en sfer. Associationens – det icke blott laglydande utan lagen gestaltande samlifvets, i hvilket seden i och för sig framstår såsom lagen och institutionen bestämmande. 50

I detta samlif, hvarom vi senast talat kunna vi dock icke tillägga den sedliga handlingen någon annan karakter än den för samhällslifvet allmänna, lagenlighetens, eller det sedliga tänkesättet någon annan, än laglydnadens. Ty den lag, som för associationen stiftas, måste vara

öfverensstämmande med samhällsinrättningen öfverhufvud – t. o. m. Kyrkans lära med samhällets sed – och den sed, som i associationen gör sig gällande, hvarigenom individen förvärfvar förtroende och aktning, och hvilken, hos öfriga associationens medlemmar utgör måttstocken för bedömandet, icke kan vara någon annan än samhällsseden öfverhufvud, ehuru efter associationens art specificerad. Ihåkommas bör, att hvar och en medborgare i samhället i sjelfva verket tillhör någon sådan krets – i hvilken hans sed bestämmes af aktningen för associationen och har sitt erkännande i aktningen och inflytandet hos densamma.

10 Hkerrarne) – sjelfva tillhöra en corps. I den mon i den sedlig anda gör sig gällande, i den mon befriar denna hvarje medlem från lagens tvång – från denna akademiska institutions närmast – från de positiva samhällslagarnas i allmänhet.

Med rätta kunna vi derföre säga, att äfven läran om Medborgerliga samhället är Praktisk Sedelära. På samma sätt, som vi på frågan: hvad är sedlig handling? svarat Familjelifvet – tillägga vi härtill det ytterligare svaret: Medborgerliga samhällslifvet. Den, som lefver detta dubbla lif, sådant det för honom erbjuder sig i det land och bland det folk, han tillhör – i familjen med uppoffrande kärlek den gifna seden
20 utvecklande, i medborgerliga samhället förallmänliggande det egna intresset i öfverensstämmelse med samhällets lag och sed. Han har ett praktiskt svar på hvarje fråga: hvad är rätt, hvad är orätt? – han har i sina handlingar sedligt sjelfmedvetande – det fria bestämmandets – och medvetandet att hans handlingar äro gestalter i den moraliska verldsordningen.

N. B. Hegel – Icke hvad som bör vara

Utan hvad som är,

Förän vi gå vidare lägger jag härtill en anmärkning. Det är, ehuru i det kristna samhället qvinnan principenligt är mera aktad än i andra samhällen forntidens och nutidens – ett faktum, att hon icke annorlunda än undantagsvis deltagar i det medborgerliga samhällets värf. Roten till detta förhållande finnes uppenbart deri, att det är mannen, icke qvinnan, som sörjer för familjens uppehälle – och som derföre i medborgerliga samhällslifvet sträfvar för dess intressen förbindande dessa med samhällets allmänna.

Men häraf följer icke, att denna del af den praktiska sedeläran vore en lära endast för mannen. Lagen är för båda – ehuru qvinnans mera inom familjen slutna lif mindre sätter henne i beröring med samhällsinstitutionerna. Samhällsseden är för båda lika väsentlig. Hos qvinnan
40 finna vi, att denna sed öfverhufvud har större makt än hos mannen, att hon äfven derigenom är mera frigjord från lagens tvång. Såsom i Skandinaviska lagen Qvinnofrid – ställdes i jernbredd med hemfrid och kyrkofrid – så är äfven aktningen för qvinnan en den viktigaste samhällssed och qvinnan framkallar sjelf denna sed och ger den vigt genom den vigt hon i sitt lefverne ger samhällsseden. I associationen deltagar hon icke såsom direkt verksam för institutionen men väl såsom verksam för dess sed. Hustrun och döttrarne tillhöra med mannen en bestämd krets i samhället – hvilken såsom sällskapskrets likväl inskränkes af slägtkaps och personlig vänskapsrelationer. Detta
50 sällskapslif, der qvinnan stiftar lagar har ingalunda ringa betydelse för samhällsseden. Det är tvärtom historiskt faktum, att der qvinnans sed förfaller, der är samhällsseden dålig och tvärtom. – Öfverhufvud är det också på denna väg som samhällssedens – den nationela bildningens civiliserande inflytande på familjen af qvinnan förmedlas, såsom all mannens verksamhet i samhället för familjelifvet medförer samma

civiliserande inflytande.

Med denna – i hög grad till saken hörande anmärkning sluta vi läran om Medborgerliga Samhället.

Öfvergången till läran om Staten fatta vi, som följer:

I Medborgerliga samhället förutsättes öfverhufvud Staten – i lagarna – i Institutionerna.

Denna förutsättning icke sådan som Medborgerliga Samhällets för Familjen – i hvilken Samhället är något yttre för Familjen gifvet – hvars sed familjelifvet fritt upptager och ombildar.

Staten deremot lefver och verkar i Medborgerliga Samhället – Lagarne äro lagstiftande maktens fortfarande inverkan – Institutionerna (administrationen) Regeringsmaktens – båda tillhörande Staten.

Detta i afsceende å det objektiva,

Subjektivt – innebär laglydnaden såsom fri sed – för hvilken det egna intresset är slutändamål endast såsom ett allmänt intresse – statslifvets sedliga tänke- och handlingssätt. – Patriotismen.

Detta är i Associationen – uppenbart, der verksamheten är verksamhet för det allmänna, och der derföre detta tänke och handlingssätt som utgör statslifvets moverande princip – sedliga sjelfmedvetande är det handlingen bestämmande.

Härföre. Medborgerliga Samhället framgår ur familjens upplösning – Staten ur Medborgerliga Samhällets styrka i sig, högsta lifsytring. Samhällsseden såsom verklig fri sed,

<18>

Mina Herrar – Då vi nu gå att korrt sammanfatta det väsentliga i statens former, bekänner jag uppriktigt, att jag för det speciela i denna undersökning har jemförelsevis ringa intresse.

Det kan väl hända, att denna likgiltighet understödjes af frågans likgiltighet för vårt fäderneslands närmaste framtid. Beroende nationer, sådane som vår, göra icke sjelfva sin statsform. Den faller dem till mer eller mindre utan deras tillgörande. De verka för den öfverhufvud endast medelbart, genom att sträfva för en medborgerlig samhällsordning, som, då tiden är inne icke lägger hinder i vägen för förändrade statsformer. Och för sådane nationer, såsom nationer, är äfven den friare statsformen af ringa värde, om de med den sammanslutas i en fremmande nationalitet.

Men äfven öfverhufvud äro statsformerna mera abstrakta skapelser, än det medborgerliga samhällets institutioner. Man behöfver blott se på en modern konstitution, för att finna huru fattig den är i jemförelse med de lagar, som reglera den medborgerliga samhällsordningen. Häraf kommer det, att okunnigheten har ett så lockande fält i breda resonnementer öfver statsformerna, medan den föga, inlåter sig på medborgerliga samhällets lagar. För ungdomen har detta slags politiserande samma attraktion – så mycket mera, emedan lifvet i staten i sjelfva verket erfordrar patriotisk hängifvenhet och denna för den ungdomliga känslan har mera behag, än den prosaiska laglydnaden – detta må vara "med rätta" – och patriotismen bevisad i resonnerandet är vida lättare utöfvad, än den senare, som icke har någon annan tillvaro, än den i verk och gerning. Men för den allvarliga och tänkande mannen erbjuder betraktandet af det medborgerliga samhällets institutioner ett intressantare och rikare fält. Deras intresse förhöjes deraf,

att det är på dessa institutioner mängdens af menniskor bergning, bildning frid och lycka mera beror.

Vi vilja derföre icke påstå, att statsformens beskaffenhet är likgiltig. Den är det hvarken i sig eller för det medborgerliga samhället. Ty det senare har ju genom denna form sina lagar och institutioner. Den skall vara sådan, att lagarne verkligen uttala seden. Men just i detta hänseende äro statsformerna mer eller mindre former, formela. Ty under hvarje form gör sig seden i lagen gällande – det må då för statsformens beskaffenhet ske med mer eller mindre svårighet. Det är en historisk erfarenhet, att ju mera statsformen utbildar sig i öfverensstämmelse med de medborgerliga institutionerna – likasom ur dessa kanske rättare ur tvånget af deras ordnande – desto större styrka eger den, desto mera utrymme ger den för den patriotiska verksamheten. N. B. England – kommunalförfattningen, lagskipningen.

I sig är statsformen ingalunda betydelselös. Ty lifvet i staten är det för menniskan öfverhufvud icke – och formen bör vara sådan – att detta lif kan lefvas. Det är icke blott för medborgerliga samhällets ordnande staten är till. Dess former äro former för en nations lif och verksamhet i förhållande till andra nationer. Men derföre äro statsformerna äfven här af beroende, af nationens ståndpunkt i bildning och makt i förhållande till andra nationer – dess verldsställning öfverhufvud.

Vår betraktelse har äfven af dessa grunder derföre mindre att göra med statsformernas olikhet, än med statens och deras allmänna betydelse.

Såsom tillvarande samhälle har staten sitt partikulära moment. Det är en totalitet af individer, hvilkas viljande och verksamhet utgör statslifvet. Denna totalitet sammanfaller i hvarje nu med medborgerliga samhällets. Samma individer som bilda detta, bilda äfven den gemensamma viljan i lag och institutioner uttalad och gifven. I staten uttalar den sig och detta partikulära moment innebär derföre i staten en fortgående process. Den totalitet af individer, hvars viljande i statsformerna har en tillvaro, är derföre en nation – en totalitet af fortgående generationer hvilkas lif såsom nationens historia bestämmer dessa former. N. B. Förklaring.

Detta är det partikulära – historiska. Men såsom lagen i medborgerliga samhället gäller, icke såsom uttryck för den gemensamma viljan, utan för det i och för sig rätta – så nationalviljans tillvaro i staten, det nationela lifvets, nationens verksamhet i dessa former sitt berättigande i och för sig – icke såsom denna totalitets, större eller mindre, utan såsom Stat i och för sig, Staten är berättigad mot sina egna medlemmar. Den begär och får lif och egendom. Den är berättigad mot andra stater och nationer. Dess sjelfbestånd icke blott negativt – frihet från molest – utan positivt såsom makt i verldshistorien är berättigadt och bevisar sig som sådant. Omedelbart framstår för vår betraktelse endast den förra formen. Staten ger medborgerliga samhället dess lagar och institutioner. I dem verkar staten såsom det i och för sig rätta. Endast såsom uttryck och tillvaro äro lagar och institutioner formela. Men i och för sig rätt, hvad som i dem skall uttrycka sig – seden. || I medborgerliga samhället är seden gifven såsom lagen. Den är äfven den en nations, den form nationen ger den allmänna menckliga bildningen. || Det är således sjelfva denna process hvarigenom nationen bestämmer sin sed och ger den dess uttryck, som är det Rätta. Den är, såsom process en nations – och det i och för sig

rätta är, att en nation skapar sin sed och i lagar och institutioner ger den såsom sitt vetande och viljande en tillvaro.

Individens tänke och handlingssätt – såsom verksamhet i denna process kalla vi patriotism. I medborg^{erliga} samhället förhåller sig individen till samhällsordningen såsom gifven. Hans sedliga handlingssätt är derföre laglydnad öfverensstämmelse med det gifna. Men hans verksamhet, såsom tillhörande en nation, är att skapa nationens sed och lag.

Den laglydiga medborg^{aren} sträfvar för sina intressen – ger dem blott den form, att de äfven äro allmänna. Patrioten skall inga egna intressen hafva – hos honom skall blott nationens intresse lefva. Inga fantasier. Patrioten är medborgare. Eger han som sådan inga intressen är han äfven dålig patriot. Den egna tillfredsställelsen är berättigad. Men i handlingen för staten-nationen får det icke finnas. Individen skall verka för den, i dess namn, uttala i handling dess vetande och viljande. N. B. det historiska – har det sig icke i någon lag föreskrifvet – skall sjelf bestämma deröfver. Detta är frihet i handlingen, att sålunda handla med en nations absoluta rätt.

Häri en återgång till familjens sedlighet – att individen är det sedligt rätta bestämmande skapande – men icke såsom en familjs sed förutsättande samhällets – utan såsom en nations absolut gällande,

<19>

M^{ina} H^{errar} Då vi sökt fatta, hvad det sedligt rätta i staten är, hafva vi sagt: det är en nations rätt – och det sedliga tänke och handlingssätt, som förverkligar detta Rätta, är patriotismen.

Det partikulära moment, som gör staten till samhälle, är det historiska, att den bildas af en nation. En nation är likväl icke denna närvarande totalitet af individer som sådan, utan såsom en närvarande representant för nationens historiska lif. Detta, emedan staten såsom bildande, skapande den sed, de lagar och institutioner, hvilka i medborgerliga samhället äro gifna, alltid förutsätter sig sjelf före detta nu, är fortgående process, att skapa dem, således denna med generationerna vexlande totalitet, nationen.

Det är sjelfva denna process, sedens lagens institutionernas skapande, som utgör statens tillvaro lifvet i staten. Det är den, som här är det Rätta. Hvad en nation verkar och gör, detta görande är i och för sig berättigadt. Detta är faktum – öfver en nations görande finnes ingen rätt, ingen mensklig ordning. Men vi kunna fråga, är det faktiska äfven det i och för sig Rätta?

Att så är, det framgår ur hela Sedelärans utveckling. Sedligt rätt är den handling, i hvilken subjektet har sitt sedliga sjelfmedvetande, vet handlingen såsom sin fria bestämning och såsom en gestalt af den moraliska verldsordningen. – I familjelifvet finnes detta sjelfmedvetande i familjekärleken, familjens sed skapande, men under förutsättning af en för familjen yttre, gifven bildning och sed – och för familjen såsom institution en gifven samhällsordning.

I förhållandet till denna gifna ordning ger laglydnaden detta sjelfmedvetande. Men det stadnar vid ett ungefär – emedan laglydnaden är progress uti befrielse från det gifnas tvång – måste finnas, äfven om den icke är sedligt fri – öfvertygelse och sed.

I familjen finnes sjelfmedvetandet – friheten, men det deri innefattade medvetandet om handlingens objektiva sedlighet är beroende af en det Rättas tillvaro utom familjen.

I medborgerliga samhället är det rätta objektivt i lagar och institutioner – men själfmedvetandet friheten i laglydnaden är progress.

N. B. – Associationen i medborgersamhället ger frihet – sedligt själfmedvetande – men det objektivt rätta i handlingen, är denna sammanfattning, af individer gillande – erkännande, är härigenom tillfälligt – icke i och för sig rätt hvarföre här äfven verksamheten skall bero af samhällslagen.

10 Men den patriotiska verksamheten är det sedliga själfmedvetandet verkligt, friheten fullkomlig, emedan subjektet tager lagen endast ur sitt eget inre, och handlingen, då i den en nations vilja förverkligas, i och för sig rätt.

Man kunde ännu i senare hänseende fråga: är hvad en nation gör rätt? Det är att fråga: är historien rätt? Det är moralisk verldsordning. Här har alltså handlingen denna betydelse, att vara en gestalt i den morakiska verldsordningen och subjektet vinner i den historiska handlingen medvetande derom.

20 *N. B.* Derföre är en nation den absoluta makten – inom sig och mot andra. Då vi för vår föreställning söka en bild för detta görande – tänka vi blott på de utmärkta historiska personligheterna och deras handlingar. Det är så. Vi måste hos dem söka exemplen. Men vi måste tillerkänna alla samhällsmedlemmar förmågan af och tillfälle till detta sedliga handlingsätt.

30 Det är nationen, som skapar den sed, vi kallat samhällsseden. Der den verkligen frigör från lagens tvång, der är icke blott laglydnad, utan der uppenbarar sig äfven patriotismen. När medborgaren icke blott underordnar sina intressen det allmänna, ger de förra det allmännas form, utan verkar för det senare som sådant, då bestämmer han i sin handling, hvad det allmännas intresse är – handlar ur sin nations anda. Så kan patriotismen ingå i all medborgersamhet; Och isynnerhet kan och bör verksamheten för associationen, såsom historiskt gifven kommun eller korporationen – i sig verksamhet för det allmänna antaga denna form.

40 Men icke blott i medborgerliga samhället, redan i familjelifvet bör patriotismen göra och gör sig gällande. Vi hafva sagt, att det är i familjen en nations sed, såsom sed utvecklar sig – emedan det är här de böjelser grundläggas ur hvilka det mogna lifvets handlingar framgå. Så inplantas äfven fosterlandskärleken såsom böjelse i familjen – kärleken till fädernajorden – modersmålet omedelbart såsom vana och sed – men derutöfver i den nationela sedens, ärfda fädernes sedens utöfvande – såsom sed och bruk – och den nationela intellektuella bildningens upptagande i familjens civilisation. Detta utgår ur det patriotiska tänkesättet hos föräldrarna – ehuru det hos barnen inplantas i familjens sedliga form, kärlekens.

När jag besinnat allt detta, öfvertygas jag, att läran om staten bör omfatta äfven, det nationela lifvet i dessa förut afhandlade former för den sedliga handlingen, icke blott inskränkas till läran om statsformer-na.

Vi skola derföre betrakta staten under dessa momenter.

50 A) Nationalmedvetandet och Patriotismen.

B) Statsformerna / 1) Lagstiftande makten / 2) Regeringsmakte / 3) Staten såsom suverän makt.

C) Nationens suveränitet mot andra nationer.

Staten har såsom samhälle – i sitt partikulära moment – detta naturliga

underlag att vara en nation (såsom familjen, i den naturliga driften, medborgerliga) samhället i begär och intressen behof). En nation är detta folk, besittande detta land, med detta språk såsom medvetande om sin enhet, sin gemensama rätt till oberoende, fri besittning af landet, frihet att för sig inom detsamma bestämman sitt lif – och att utom det verka, hvad den förmår i fred och krig,

Såsom nation har ett folk en historia, sitt traditionela vetande och sed – hvilka hos den utveckla sig i denna egendomliga form. Vi kalla denna egendomlighet i vetandet och seden nationalandan – och det nationens allmänna medvetande af dess enhet hvarom nyss talades, nationalmedvetandet. – N. B. Nationaliteten – folkenheten det rent naturliga. Nationalmedvetandet är omedelbart medvetendet om det nationalandans tillvaro i vetandet och seden, i tänke och handlingssättet.

Vetandet och seden sig utbildande. Detta sker i familjer och medborgerliga samhället – till patriotiska böjelser och medvetna nationela intressen.

Vi säga icke, familj och medborg(erligt) samhälle historiskt föregå – såsom sedliga samhällen förutsätta de. Men staten såsom en nations medvetna lif innefattar och upptager i sig båda och nationalmedvetandet har tillvaro i deras tillvaro i familje och samhällslifvet – såsom patriotismen i båda verkar,

Man kan säga: Det sedligt rätta skall hafva en objektiv tillvaro i staten i institutionerna. Nationens görande skall icke falla utom dessa. Vi måste svara derpå familj och medborger(ligt) samhälle äro institutioner, hvilka såvida en nations vetande och sed i dem utvecklar sig äro i staten upptagna.

Det andra momentet är: att nationalmedvetandet skapar sig sina former – statsformerna, i hvilka det ger sig sin tillvaro,

<20>

M(ina) H(errar) – Jag sökte senast framställa nödvändigheten af, att såsom grund för den sedliga verksamheten i staten fatta familjelifvet såväl som medborgerliga samhällslifvet, för så vidt i dessa patriotismen utgör det sedliga sjelfmedvetandet i individens verksamhet.

I familjelifvet är dock patriotismen helt och hållet passiv, består i vidhållandet af fädernejorden, modersmålet, den ärfda seden såsom utgångspunkt för familjens seden skapande verksamhet. Den är här endast böjelse, förkärlek, men en böjelse, som i afseende å seden bestämmer, hvad sann nationel sed är.

I medborgerliga) samhällslifvet ingår deremot patriotismen såsom verksam intresse. Handlingen är här lagenlig endast genom att icke bryta mot lag allmän sed. Dess karakter är denna negativa. Den utgår från subjektets begär och intressen – men den skall här göras gällande såsom tillfredsställande det allmännas intresse. Den är lagenlig när den icke negerar detta. Laglydnaden är fri, ger sedligt sjelfmedvetande, då det subjektiva intresset är sådant, att lagens bud och tvång för detsamma försvinner, då samhällsseden är individens sed,

Men hvad samhällslagen bjuder, att det allmännas intresse skall vara individens detta utgör den patriotiska verksamhetens väsende. I samhällslifvet har denna verksamhet sitt erkännande i associationen – men ännu blott såsom innebärande denna kommuns eller denna korporations allmänna intresse. Den står derföre såsom kommunen och korporationen ännu under samhällslagen.

Först då denna verksamhet öfvergår till verksamhet för det allmänna intresset såsom nationens, försvinner för densamm⟨a⟩ all positiv lag. Ty den blir sålunda seden skapande i st. f. seden lydande. Frågas kan är icke det allm⟨änna⟩ intresset, sådant samhällslagen uttalar det nationens? Ja det är nationens såsom det ena eller andra ständets eller medborg⟨erliga⟩ verksamhetens öfverhufvud såsom sammanfattning af ett flertal samhällsmedlemmars eller såsom den föreställda totalitetens *gemensama* intresse. Den är vidare detta intresse uttryckt i lagens abstrakta form. Men nationens intresse är icke ens, att denna lag skall bestå, skall fortfara, att vara positiv. För detsamma skall lagen gifva vika och lemna rum åt ny lag,

Vår åsigt är nu den, att i sjelfva den medborgerliga verksamheten kan och skall utöfver laglyden inläggas patriotism, och att derigenom, att detta sker, denna verksamhet öfvergår till verksamhet för staten och såsom sådan utgör statens grundlag. Den sedliga frihet, hvarom vi här tala, att individen ur sitt inre tager sina handlingars lag, bestämmer hvad national⟨an⟩dan är och kräfver och enligt denna fria bestämning handlar – den skulle tillfalla få individer, om den vore möjlig endast inom de positiva statsformerna. Fordras dertill, att individen omedelbart skall deltaga i lagstiftningen, i regeringen, i nationens representande mot andra nationer – så skulle denna sedliga frihet endast af få individer kunna uppnås. Ty hvilken är äfven i den friaste moderna stat t. ex. en handtverkarens politiska verksamhet, då den består deri, att lägga en papperslapp i en valurna – om också att hålla tal i en klubb eller vid ett »meeting»?

Vi säga därför: den medborgerliga verksamheten är detta eller ett annat yrke. Men i hvarje sådant kan inläggas det patriotiska intresset, då individen deri verkar, för nationens materiela eller andliga sjelfbestånd – ur sig bestämmande huru detta skall sökas, och öfverhufvud för sin nations ära, dess erkännande af andra nationer. Detta bör naturligtvis förstås cum grano salis. Ty det kan visst blifva svårt att uppvisa, huru det ena eller andra yrkets utöfvande kan gifva rum för patriotismen. Vi måste dem emellan erkänna grader och här icke glömma de från antiken s. k. liberala yrkenas företråde – liberala just därför att de lemna denna större rum för denna patriotismens frihet. I associationen, i kommunen i korporationen har såsom vi lärt inse, hvarje samhällsmedlem en verksamhet öfver yrket, för det allmänna intresset; och den kan genom sin art lättast höjas till patriotisk verksamhet – befrias från lokal och korporationsandan och göras till ett uttryck för nationalandan.

Sålunda anse vi ger nationalandan sig en tillvaro för hvarje tid i alla nationens medlemmars görande och låtande, öfvergår ifrån sitt förflutna till sitt närvarande och skapar sin framtid. Det är, häri den lefver och röres såsom en nations allmänna tänke och handlingssätt och utgör den fasta grund, ur hvilken den patriotiska verksamheten inom de positiva statsformerna och sjelfva dessa former utgå. *N. B.* Denna är betydelsen af kommunalfrihetens vikt såsom grund för den politiska.

Endast ur denna synpunkt kunna vi fatta äfven vetenskapens och nationallitteraturens betydelse för det sedliga lifvet. Vi tala icke om vetandets betydelse. Ty derom är redan taladt i teoretiska pligtläran – fullkomligheten och den ideala pligten – och vid fråga om familjens civilisation och allm⟨änna⟩ undervisningen, om hvilken senare bort närmare afhandlas vid fråga om förvaltningslagarne för bildningen. Vi tala här om vetenskapen, systematiska vetandet och nationallitteraturen, vetenskap och konst, och om dessas betydelse icke för indivi-

dens moralitet eller bildning, utan såsom former för patriotisk, sedligt fri verksamhet.

I det moderna samhället är äfven vetenskapen och litteraturen ett yrke. Denna verksamhet kan också stanna dervid och, förblifva ett yrke som ett annat, lagenligt och respektabelt. Men deri kan mera än i något annat inläggas patriotism – i vetenskapen genom rigtningen på det fosterländska, genom en för fosterlandet lifgifvande vetenskaplig anda och genom sträfvandet för fosterlandets ära. Och nationallitteraturen har det egendomliga, att i den nationalandan skall uttalas, bringas till medvetande. Der påkallas omedelbart denna frihet att bestämma, hvad nationalandan är och hvad den kräfver. 10

Detta om den första afdelningen i läran om staten. Huruvida den är praktisk sedelära kunna Herrarne utan särskildt påpekande bedöma.

Men all denna medborgersliga verksamhet äfven då den går utöfver sig sjelf till patriotisk, är genom sin utgångspunkt tillfällig. Den utgår från det subjektiva intresset. Det är i den gifna verksamhetskretsen – yrket, kommunen, korporationen – denna patriotism är bunden. Den skall härifrån befria sig uttala nationalandan, förverkliga den i dess allmänhet, fritt, oberoende af medborgersliga samhällets gifna förhållanden. Denna fria verksamhet skapar de politiska institutionerna – statsformerna. 20

Härom korrt. Nationalandan uttalas – det är *Lagstiftning*. Den får, emedan lagarne med undantag af dem, som bestämma dess egen form konstitutionen, äro samhällslagar, betydelsen af de medborgersliga samhällsintressenas bestämmande, men detta bestämmande styres af rigtningen på nationens sjelfbestånd, dess makt och ära. Deri ingår den bildning, moralitet, sedliga lif, hvartill de lagstiftande individerna hunnit.

Montesquieu – I teorin såskiljbar såsom egen patriotisk verksamhet, icke såsom tillhörande andra individer, än de regerande. Den sträfvar dertill, till demokrati – men i ingen stat i verlden hafva lagar stiftats utan regeringens medverkan, 30

<21>

Måna Herrar – Statsformerna, sade vi, hafva sin betydelse deraf, att de utgöra former för en sedlig verksamhet, i hvilken individen är oberoende af det gifna yrket, den gifna ställningen i samhället, i hvilken hans patriotism häraf oberoende kan i handling utträda – rigtad på nationens sjelfbestånd i och för sig. *Politisk Verksamhet*. 40

Det är nationalandan, som framdrifver dessa former, för att komma till medvetande af sig sjelf. Uttala det och som sådant göra det gällande. I förhållande till andra folk, i fredliga och krigiska, samman-sluter sig folket till ett helt, till en nation, med detta negativa medvetande om sig – sitt oberoende sin sjelfständighet. Men detta medvetande får ett positivt innehåll deri, att nationer uppträder såsom lagstiftande för sig sjelf och styrande sig sjelf. Den bevisar deri, hvad dess anda är mäktig till, får medvetande härom. Statsformerna äro den form, nationen ger sig för denna verksamhet, grundlagarne, konstitutionen. Men vi böra icke fatta denna såsom bokstafven utan såsom verksam institution, sjelfva lagstiftningsarbetet och styrandet, 50

Den statsform hvori nationalmedvetandet som sådant uttalar sig är nu Lagstiftningen, såsom verksam institution Lagstiftande makten.

Lagstiftningen sker för det medborgersliga samhällslifvet. Endast de

lagar, som ordna statsformerna, sjelfva den politiska verksamhetens form äro lagar för staten. I det speciela i lagstiftningen ingå derföre det medborg(erliga) samhällets intressen såsom allmänna intressen. Men i lagar och institutioner i deras totalitet uttalar sig nationalmedvetandet – såsom rättsmedvetande – och dessa särskilda intressen bestämmas af nationens sjelfbestånd, dess makt och ära.

I lagstiftande makten ingår derföre en representation af de medborg(erliga) intressena men den skall ingå deri icke som sådan, utan såsom subsumerande dem under det allmänna nationalintresset.

10 Så godt först som sist må jag bekänna, att jag frångått den i Läran om Staten i enlighet med Hegel gjorda framställningen om ständsrepresentationens vigt och värde. Den har såsom hvarje form sitt berättigande för sin tid. Vi skola snart tala mera derom. Vi frångå denna lära såsom exklusiv icke af några yttre gagnelighets skäl – utan på grund af detta berättigande, som man kallat personlighetens, och i hvilket namn enligt min tanke en aning finnes om det i saken rätta och förnuftiga. Det är visserligen absurdt, att vilja stöda anspråket på en abstrakt personlighetens rätt – så att endast den menskliga gestalten och frånvaron af sinnesrubbnings skulle gifva berättigandet att leda en
20 nations angelägenheter. Men det är å andra sidan obestridligt, att ingen verksamhet ger menniskan samma sedliga frihet, som verksamheten i och för staten. Ty att bestämma, hvad en nations anda är och kräver, det är att taga handlingens lag ur eget bröst – innebär fullkomlig frihet – sedligt sjelfmedvetande (samvete), och att i handlingen göra detta bestämmande gällande, det är att göra historien, i den moraliska verldsordningen skapa en gestalt, som i och för sig är berättigad, emedan öfver en nations görande intet berättigande i verlden finnes.

Det är derföre icke för att desavouera sagda lära om ständsrepresentationen och sätta någon annan i stället, jag börjar härmed – utan
30 för att genom exemplet upplysa huru vi böra fatta den politiska verksamheten. Det är alltså för den sedliga frihetens skuld den är till, och den form, som ger denna frihet är den rätta. Ständsrepresentationen har denna bristfällighet, att utgå från yrket. Ehuru den icke är patriotisk verksamhet i det gifna yrket, utgår den dock från detta och dess intressen – ger icke en verksamhet, som är nationalandans, representerar icke rent nationen och dess historia, utan nationen såsom ståndet och dess traditioner. Men det är härifrån, från det medborgerliga samhällets inskränkthet, menniskan i verksamheten för staten skall frigöra sig. Hennes verksamhet skall vara nationens – i hvilken hon
40 sjelf bestämmer, hvad nationalandan är.

Detta såsom exempel på, hvilken enligt vår uppfattning den politiska verksamhetens betydelse är i skilnad från patriotisk verksamheten öfverhufvud – i förra afdelningen om Nationalmedvetandet och Patriotismen.

Från Montesquieu's tid ■■■ har man särskilt – Lagstiftande – Lagskipande – Regerande makt. Han tog denna skilnad förnämligast ur betraktandet af Engelska Statsskicket. Men nyare publicister hafva isynnerhet med häns(ende) till England kommit till den insigt – att ehuru i begreppet och öfverhufvud skilda – Parlament och
50 ministerium lagstift(ande) makten tillhör representation och regering – regeringsmaktens verksamhet bestämmas af representationen.

I andra förhållanden, der dessa makter icke ens genom skilda representanter äro åtskilda, finnes dock alltid skilnad i verksamheten. Äfven i den absoluta staten – finnas dock för lagstiftningen regentens rådgifvare – såsom i vissa konstitutionela funnits endast rådgifvande

och petitionerande ständer.

I hvarje stat, under hvarje form, måste nationalandan i lagstiftningen uttala sig. Ty det är nationens sed, som ger lagen makt – och der denna icke i lagen återfinnes, der är lagen tom bokstaf.

Likväl måste vi öfverhufvud säga, att all statsform sträfvar dertill, att genom en från regeringsmaktens representanter skild folkrepresentation uttala nationalmedvetandet. Detta likväl knappt nog derföre, att sålunda lagen blir mera nationel – mera öfverenstämmade med nationens vetande och sed – förnuftigare och mera rättssenlig – men såsom i det anförda exemplet sades, emedan folket derigenom kommer till ett sedligt sjelfmedvetande och en sedlig verksamhet, som utom den politiska verksamheten icke finnes. Rådfråga vi också historien, så lär den knappt att större välbefinnande, mindre sjelfuppoffring funnits i fristaterna – men att den politiska friheten eftersträfvats för dess egen skuld. Detta är hufvudsak. Rousseau – Stagnelius – Likväl är obestriddigt, att såsom politisk frihet utgår från ett högre nationalmedvetande, den äfven höjer nationalmedvetandet och den patriotiska verksamheten i och för sig – i alla medborgerliga samhällslifvets former. 10

Regeringsmakten är till sitt begrepp den verksamhet, hvarigenom den uttalade lagen gör sig gällande hos nationen lagen sjelf såsom högsta makt. Den är icke blott såsom den verkställande maktens i medborgersamhället spets från denna skild – utan skilnaden är qualitativ – deri att den representerar nationalmedvetandet. Huru representerandet tillkommer? Olika hos skilda nationer – efter deras ståndpunkt. Genom sin natur såsom lagen verkställande, äfven lagen tydande – så till vida lagstiftande, 20

I dessa tvenne processer afslutar sig den politiska verksamheten. Nationen uttalar i lagen sitt medvetande – gör det verksamt i institutionerna – fattar, hvad den vill och gör sin vilja gällande. 30

Genom dem är nationen suverän makt – sin egen lag, sin egen styresman. I lagstiftning som i regering en högsta spets – denna suveränitetens representant. I,

⟨22⟩

De skilda processer i den politiska verksamheten, om hvilka fråga varit, måste alltid och allestädes finnas, der ett folk kommit till medvetande om sig såsom nation. Alltid och allestädes måste en nation stiffta sin lag och styra sig sjelf, formerna och representanterna för dessa processer må vara hvilka som helst. 40

Det hörer all andens verksamhet till, att den ger sig sin bestämda form, bestämmer sig i sina skilda momenter och genom dessas framträdande för dem äfven skapar skilda former. Så se vi hos alla civiliserade nationer ett sträfvande att skilja representanterna för lagstiftande och regeringsmakten – i de moderna staterna (England) till och med att skilja representanterna för regeringen (ministrarne) från representanter för den suveräna makten. (Thiers Le roi regne & ne gouverne pas).

Vi kunna tillägga, att all statsform sträfvar till demokrati, till den politiska verksamhetens utsträckande till så stor del af nationen som möjligt. Grunden härtill kunna vi endast finna i den politiska verksamhetens sedliga. Det är detta sjelfmedvetande individerna söka – icke visare lagar, allmänna västånd o. s. v. – ty detta är problematiskt. Detta sjelfmedvetande ger nationalmedvetande och med det förras 50

utsträckning höjes det senare – och nationens anda träder mäktig fram ledande och herrskande öfver andra folk, styrande verdens öden.

I afseende å lagstiftande makten, må, för upplysande af, huru den verkar äfven utan att särskildt representeras, förhållandet i vårt eget fädernesland återopas. Vi kunna icke betvifla, att på lagstiftningen öfverhufvud allmänna opinionen inverkar i en eller annan form. Om den yttrad i tidningarne har ringa inflytande, är det endast derföre, att den så föga lifvas af patriotism, så litet deltagar för det allm⟨änna⟩ och då sades att sker yttrar sig så insigtslöst. Men opinionen verkar på
10 många vägar genom personernas egen erfarenhet, genom andras yrkanden och råd, stundom officielt framkallade, på de auktoriteter, som förbereda ett lagstiftningsärende. Om äfven häri allmänna opinionens inflytande är ringare; så är det åter bristande insigt och intresse som vållar det. Och slutligen de, som i följd af sina embeten hafva med lagstiftningen att skaffa – huru vill man skilja dem från nationen. De höra den till äro dess representanter. Hvad hos dem brister i håg och förmåga, det är åter en brist hos nationen. Det är öfverallt nationalmedvetandet och patriotismen som saknas. De framkallas icke genom några former – de skapa sjelfva sin form,₇

20 Nationen är genom sagde processer, att stifta sin lag och styra sig sjelf på sig sluten enhet, suverän inom sig. Den har i dessa processer medvetandet om sitt absoluta berättigande att bero blott på sig. Den utesluter så ifrån sig andra nationer, har till dem detta negativa förhållande, sitt sjelfbestånd såsom absolut berättigadt, och den bevisar mot dem detta sitt berättigande med vapnes makt. Detta är nationens suveränitet mot andra nationer.

Man har talat och talar om krigets rättmätighet endast till sjelfförsvar – icke till underkufvande. Hela historien är så en kedja af
30 orättmätighet, orättvisa och våld.

Sanningen är att sjelfförsvaret icke är säkert utan öfvermakt. Med lika makt är utgången osäker. Men öfvermakt öfver *en* annan nation är icke öfvermakt. Fleras förenade makt tillintetgör sjelfbeståndet. Gränsen för ett säkert sjelfbestånd vore derföre en nations makt öfver alla andra jordens folk. Hvarje nation sträfvar i sjelfva verket härtill i den mon nationalmedvetandet vinner styrka. Men mångas lika sträfvande ger motvigt, och den politiska jemvigten dikterar en folkrätt, som gör det möjligt, att krigen kunna upphöra,₇

40 Vi böra dock icke fatta saken så, att detta sträfvande för sjelfbestånd skulle föra nationerna att söka makt och välde öfver hvarandra. Detta är det yttre förhållandet. Vi böra söka förstå, hvarföre detta så skall vara? Och vårt svar till denna fråga är: emedan derigenom nationen frigör sig från sin seds nationela inskränkthet och gör sitt vetande och sin sed till en form af mensklighetens allmänna kultur.

Man kan tänka sig ett folk ringa fredligt, utan makt utåt, som skulle endast genom vetenskap och litteratur och fredlig beröring i handeln civilisera andra folk, göra sin kultur till representant för den allm⟨änna⟩ menskliga. Men det är en dröm. Sådane nationer kunna passivt göra sig delaktiga af den allm⟨änna⟩ menskliga kulturen och i vetenskaper-
50 nas och litteraturens historia införa ett eller annat namn. Men hvad de mottaga såsom allm⟨än⟩ mensklig kultur, det är mäktigare nationers kultur, hvilken de gifvit denna betydelse. Och deras egen kultur saknar denna makt att utbreda sig öfver jorden såsom allm⟨än⟩ mensklig kultur. Grekland – kolonier – Alexander – Rom – Frankrike – England – Tyskland – o. s. v. Man kan ännu säga Eröfrande folk hafva antagit

de kufvades kultur. Men den har dock varit – elker> utgått från en mäktig nation – och det eröfrande har deraf gjort en ny kulturform – dast sålunda har den fått betydelse af allmän> mensklig.

Det är nu genom denna utbredning till en makt på jorden och i mensklighetens öden en nation humaniserar sig sjelf. Den förlorar icke deri sitt nationalmedvetande, den verkar enligt sin anda; men sjelfva denna anda förallmänligas med medvetandet om en mission för menskligheten.

En trivial anmärkning är det, att en sådan nations betydelse för den allmänna menskliga kulturen är desto större ju längre den sjelf hunnit i medborgerligt> samhällsskick och statsinstitutioner. Men det är nyttigt ihågkomma, att då det är de fria institutionerna, som öka en nations förmåga till denna mission, de äfven måste göra en sådan mera inkräktande mera våldsamt mot andra folk. Igenom dem tränger nationalandan mäktigare fram, och hvad som hos absolutistiskt styrde nationer är en eröfrares geni och med hans död har en öfvergång, det är hos de friare styrda en fortfarande nationalandans tryckning, som icke vet af något afbrott eller någon hvila. Historien är full af bevis härföre, att icke de absolut styrda utan de fria folken äro de för andra mindre mäktiga nationers sjelfbestånd farligaste. De senares eröfringar äro icke ett blott formellt öfvervälde, som låter språk, seder och lagar bestå, utan en assimilation, i hvilken nationaliteterna med allt, hvad som utmärkt dem uppslukas. Men emedan denna assimilation är icke blott våldets utan den andliga öfvermaktens verk, måste en sådan eröfring i formen öfverhufvud blifva humanare – väl våldet föregå men den stilla fredliga inverkan följa.

Det synes visserligen hårdt, att sålunda ett stort antal nationer, hvilka icke kunna höja sig till denna makt och detta inflytande skola gå under, tjenande de mäktigare och af dem mottaga, hvad de stämplat såsom allmän mensklig kultur, Man kan säga att de tjenat att humanisera dessa mäktigares nationalanda – hvilken i kampen för deras öfverväldigande förallmänligats – och man får äfven tro att kampen är svårare och återverkan starkare, ju längre de öfverväldigade sjelfva hunnit i nationalmedvetande. Detta är deras skärf för den allmänna menskliga kulturen. Men historien håller äfven dom öfver de mäktiga och deras tillvaro är icke evig. De gå unnan såsom de svagare – tidsskilnaden för hvaraderas tillvaro är efter måttet för mensklighetens ringa. Deras företråde är, att de lemna sitt namn åt historien och med detta stämpla äfven hvad de ringare verkat för den kulturperiod, som bär detta namn.

Slutar – Kanske missräkning att icke lemna mera skriftligt för senaste del. Det lemnade antydningar. Det hufvudsakliga, hvarpå härvid arbetat uppfattningen af familj &c. ur den sedliga frihetens synpunkt. Praktisk Sedelära. Tacksägelse,

(UTDELAT FÖR KOPIERING)

c) Familjens civilisation och Barnaundervisningen.

I familjeuppfostran står familjelifvet fortfarande i förhållande till en nations allmänna kultur, såsom en gifven allmän samhällssed. I föräldrarnes sjelfuppfostran förutsättes denna gifna sed, ur hvilken familjeseden såsom en ny sed utbildar sig; och den utgör sålunda äfven en förutsättning för barnauppfostran. Detta moment i familjelifvet

kalla vi: c) *Familjens civilisation.*

Denna civilisation är i följd af familjens partikularitet, såsom ett samhälle af dessa gifna individer, öfverhufvud tillfällig. En kyrkas lära, en nations litteratur och konst, förhållandet till dess lagar och institutioner, till något visst stånd, en korporation och kommun, tillfälliga vänskaps och umgängesförbindelser erbjuda familjen den kultur, som i dess lif utbildas till familjesed. Denna tillfällighet afkläder sig dess civilisation i *Barnaundervisningen*: det ordnade upptagandet af den allmännt menskliga bildningen, såsom en nations gifna kultur, i familjens vetande och sed. Det erinras, att denna kultur icke som sådan ingår eller skall ingå i familjeseden, utan att den genom undervisningen ått familjelifvet erbjuder sig, för att af detsamma till familjesed ombildas. Barnaundervisningen är, emedan den ått familjen upplåter och meddelar en i förhållande till familjeseden allmän kultur, Allmän undervisning.

I uppfostran föres barnet genom vanan till familjeseden, och med vanan inplantas hos detsamma sedliga böjelser. I undervisningen deremot skall barnet genom öfning föras till förmåga, att mottaga den för familjeseden fremmande kulturen, och förmågan skall ingifva böjelsen – böjelse till sjelfundervisning. Undervisningen är derföre metodisk; och dess metod bestämmes af dess anförda mål.

Allmänna undervisningen skall vara nationel, meddela det vetande, som i nationallitteraturen bevaras, hvilket vetande är det sannt humanistiska, såsom den äfven sätter lärjungen, i beröring med den nationela samhällsseden.

All undervisning har sin naturliga utgångspunkt i barnets hjälplöshet, frånvaron af instinkter hos detsamma, dess behof af lära och exempel. De s. k. själsanlagena visa sig, sedan första uppfostran är gjord, böjelserna inplantade. Undervisningen bör afse dem; uppfostran kan det icke.

Anmärkning) Skolan uppfostrar icke. Den kan icke skapa ny sed; får icke påtvinga samhällsseden. Dess disciplin skall afse familjesedens bevarande mot dålig samhällssed och föra till laglydnad, aktning för samhällsordningen, hvartill skolans ordning hör. Äfven kunskapens inhemtande skall motiveras derigenom, att detta är allmän ordning. Kärlek till föräldrar och lärare är overksam, belöningsmetoden förderlig; straff är nödvändig repression af brott mot det allmänna åliggandet.

Uppfostringsanstalter hafva sitt företräde deri, att de bevara från osed – icke i någon positiv uppfostran. Specialskolor, äfven de lärda, göras nödvändiga af den olika familjeseden i olika samhällsklasser och genom denna olikhet fostrade olika böjelser och behof.

3. *Familjens upplösning.*

§ 11.

Familjens tillvaro har sin naturliga gräns i barnens fysiska fullmognad. Den upplöses då, och ur den utgå nya familjer.

Sin härmed sammanfallande sedliga gräns har den deri, att barnens uppfostran och undervisning öfvergått till sjelfuppfostran och sjelfundervisning.

Men under denna fortgång har familjelifvet trädt i förhållande till nationens kultur såsom gifven samhällssed,

Från den utgår uppfostran i föräldrarnes ärfda sed, från den familjens civilisation såsom föräldrarnes sjelfundervisning och förnämligast såsom barnaundervisning, emedan denna är ett bestämdt och

ordnad upptagande af den gifna kulturen. Detta familjemedlemmar-
nes förhållande till denna kultur såsom gifven, af familjeseden förutsatt
sammällssed konstituerar det *Medborgerliga Samhället*,

Medborgerliga Samhället.

A.) *Samhällsordningen såsom gifven sed och lag.*

§ 12.

Medborgerliga samhället är det samhälle, i hvilket det sedligt Rätta
såsom gifven sed hos en totalitet af subjekter utgör lagen för subjektets
handlingssätt, och subjektet således i laglydnaden har sitt sedliga
sjelfmedvetande. 10

Seden såsom allmänt medveten uttalar sig i lagen och denna
systematiseras såsom skrifven lag. Lagen har sin tillvaro såsom gifven
i samhällsinstitutionerna, de lagliga myndigheternas verksamhet. La-
gen är allmän och abstrakt, och utöfver den bestämmes samhällsmed-
lemmarnes handlingssätt af samhällsseden. Lagens och sedens förenade
makt, konstituerar samhällsordningen, hvilken lagen i sin tillvaro
uppehåller mot allt godtycke genom tvång och straff, seden genom
samhällsmedlemmarnes gillande eller ogillande, den allmänna opinio-
nen. 20

Att samhällsseden är gifven sed hos en totalitet af subjekter, utgör
här sedlighetens partikulära moment. Sin sedliga betydelse har den
såsom i och för sig Rätt. Såsom sådan erkännes den af samhällsmed-
lemmarne och gör sig i deras handlingar gällande – icke såsom en
pluralitets eller totalitets af individer sed. I sitt uttryck, lagen, gör sig
seden derföre gällande såsom en makt, af all öfverenskommelse och allt
individernas bifall oberoende, positiv lag. Lagen skall göra sig gällan-
de, sådan den är, skydda individen eller bestraffa lagbrottet med eller
mot hans eget och öfriga samhällsmedlemmars menande om, hvad rätt 30
är. Detta utgör lagens positiva karakter.

Men såsom uttalad sed är lagstadgandet blott en allmän bestämning
för seden, hvilken ger denna ett mer eller mindre noggrannt uttryck.
Lagen måste derföre i sin tillämpning tydas, och denna tydning måste
hafva ett slut, i hvilket afgörandet ytterst beror af en individs insigt och
goda vilja. Lagen kan derföre i sin tillvaro, i samhällsinstitutionernas
verksamhet, endast i högre eller lägre grad göra det i och för sig rätta
gällande. Derföre är samhällslifvet mer eller mindre ett lif af tvång, i
hvilket laglydnaden icke alltid kan vara frivillig, fri sed, 40

Såsom familjelifvet har sitt naturliga underlag i familjemedlemmar-
nes naturliga drifter, könsdriften och ömheten för fostret, så har
samhällslifvet detta underlag i individernas lekamliga behof. Härtill
komma ännu de böjelser, familjelifvet fostrat, och hvilka i detta
utvecklats till civilisationens intressen. Det är för sin bergning, sin
civilisation och sin frihets skydd familjen förutsätter medborgerliga
samhället. Individens verksamhet i samhället är rigtad på dessa intres-
sens tillfredsställande. Samhällsordningen är den gifna formen för
denna verksamhet; men denna form bestämmer äfven innehållet (in-
tressenas uppträdande i handlingen), och på den beror verksamhetens
sedlighet. 50

För handlingens sedlighet fordras alltså icke, att öfverensstämmelse
med lagen göres till dess innehåll och slutändamål. Men individen skall
så bestämma sina intressen, att hans verksamhet för deras tillfredsstäl-
lande öfverensstämmer med lagens bud; med andra ord: han skall göra
samhällsseden, hvars uttryck lagen är, till sin sed. En sådan laglydnad,

för hvilken lagen såsom tvingande band försvinner, som befriar från lagens tvång, är den laglydnad, hvilken här skall utgöra individens sedliga tänke- och handlingssätt, och hvilken i sjelfva verket utgör samhällsmedlemmarnes öfverhufvud, emedan lagen endast härigenom har sitt bestånd och sin makt såsom positiv lag. Den sed, som här frigör individen, är i familjelifvet grundlagd,

B.) De positiva lagarnes system.

10

§ 13.

Emedan individen ur familjen träder till samhället såsom en gifven ordning, kan och skall han endast i öfverensstämmelse med denna göra sina intressen i samhällslifvet gällande. De positiva lagarne framställa derföre ett af samhällsmedlemmarnes mångfaldiga, likartade eller olikartade intressen betingadt lagsystem.

20

Första rummet intaga de lagar, som bestämma den medborgerliga verksamhetens lagaform 1) *Civillagarne*. Och då samhällsmedlemmarnes endast genom aftal kunna mot hvarandra begränsa sina ömsesidiga intressen, är Civillagen, den lag, som bestämmer, hvori ett lagligt aftal består, och som i sin tillvaro, i lagskipningen tyder detsamma. Civillagens bestämningar gälla all samhällsverksamhet i allmänhet. Den är med afseende på aftalets frihet i alla de fall, der detta icke rör tredje mans rätt, icke förbindande, så att formens iakttagande kan bero på individens fria afgörande; endast att genom dess åsidosättande aftalet kan sakna laglig giltighet.

30

Men individen träder i samhället äfven till en gifven nationalförmögenhet, en gifven fond af allmän bildning och gifna allmänna fördelar för en fredad njutning af lifvet. Han vinner derigenom ett utrymme för sin personliga frihet, hvilket hon utom samhällsordningen icke skulle ega. Samhällslagen gör denna hans frihet gällande genom att göra hans individuella intressen till allmänna, erkänna och i sin tillvaro i administrationen skydda dem såsom sådane. Dessa samhällslagar benämna vi 2) *Förvaltningslagar*. De systematisera sig hufvudsakligen efter de omfattande allmänna verksamhetssätt (urproduktion – förädlingsindustri och handel – samt embetsmannaverksamhet), som bilda de skilda stånden i samhället, och i öfrigt efter samhällsmedlemmarnes lekamliga och andliga intressen. Till dem höra äfven de lagar, som främja dessa intressen i förhållande till andra nationer,

40

Förvaltningslagarne bestämma den medborgerliga verksamhetens positiva innehåll, och särskilda lagar gälla derföre särskilda samhällsintressen och samhällsklasser. De äro för dessa obligatoriska, så att deras iakttagande icke såsom civillagarnes efter fritt val kan underlåtas; såsom äfven deras tillämpning i administrationen icke såsom civillagens skipning beror af individens påkallande. De hafva denna karaktär emedan deras efterlefnad positivt höjer individens verksamhet till en verksamhet för det allmänna. Men genom konflikten mellan de mångfaldiga enskilda intressena, måste lagen här mera än eljest blifva ett abstrakt uttryck för det allmänna intresset; och det är derföre isynnerhet i förhållande till dessa lagar laglydnaden ofta måste blifva tvungen,

50

I dessa båda klasser af lagar sammanfattas alla de positiva lagstads-ganden, hvilka utgöra regler för det medborgerliga samhällslifvet. Der dessa regler hafva formen af positiva påbud, såsom i förvaltningslagarne öfverhufvud, der måste underlåtet af deras fullgörande vara belagdt med straff. Från *lagöfverträdelsen* genom underlåtenhet att

iakttaga det positiva budet, skiljer sig den, hvars karakter är bedrägeri eller brott (Se Abstrakta Rättsläran), och som, emedan i samhällets lagar förbjuden är *lagbrott*. Det är 3) *Brottmålslagen*, som bestämmer, hvad som är lagbrott och straffet för detsamma. Till följd af denna karakter ger brottmålslagen inga regler för laglydnaden och är för den sedliga handlande individen likgiltig. Lagöfverträdelse som lagbrott bör anses såsom samhället, samhällsseden, icke individens rättigheter læderande, och enligt denna åsigt bestraffas; hvarföre äfven Straffrätten bör anses hafva sin grund deri, att brottet är en negation af det rätta och som sådant skall negeras. Lagbrytaren vederfares deri hans rätt, att såsom förnuftigt vetande och viljande subjekt betraktas; och brottmåls-lagen är derföre den enda, som afser äfven det moraliska i handlingen, föresatsen och afsigten. Straffen kunna vara och äro mildare i den mon samhällsordningen är fastare,

C. Associationen.

§ 14.

Med en stigande civilisation blifva individernas intressen så talrika, den ömsesidiga beröringen dem emellan så mångfaldig, att de positiva lagarnes antal vexer till det oöfverskådliga. Hvarje samhällsmedlem bör söka kannedom om desamma, men någon fullständigare lagkunskap kan icke af honom väntas. I den mon han gjort sitt folks civilisation och samhällssed till sin, kan individen vara säker om sina handlingars lagenlighet och i laglydnaden veta sig fri, hafva sitt sedliga medvetande. I ju enklare förhållanden han lefver, desto lättare blir honom detta – i det han följer sitt stånds, sin korporations sitt yrkes sed. Men mer eller mindre måste han dock känna den positiva lagens tvingande band, äfven derföre att lagstadgandet är ett abstrakt, allmänt uttryck för det rätta, som skall vara, och dess tillämpning är af subjektiv insigt och håg beroende, mot hvilka äfven den laglydige medborgaren kan sätta sin bättre insigt. Öfverhufvud har den laglydiga handlingen endast ett negativt erkännande; individen endast undgår genom den anmärkning och straff. Kriminallagen är i förhållande till den sedligt handlande individen ett uttryck för denna negativitet: å ena sidan lagen såsom likgiltig makt, å den andra den sedliga handlingen utan sedlighetens erkännande. Men handlingen skall såsom sedlig hafva, vittna om denna sin karakter, bära på sig stämpeln af sedlig frihet, af det sedliga sjelfmedvetandets tillvaro i densamma. Denna karakter har handlingen i den form af samhällslifvet, vi kalla Associationen, en förening mellan flera eller färre samhällsmedlemmar, i hvilken hvarje medlems verksamhet är rigtad på tillfredsställandet af allas gemensama intresse och till sin lag har endast det allmänna erkännandet.

Kommunen och korporationen äro historiska associationer, betingade af gemensam vistelseort eller gemensamt yrke. Ordna mera tillfälliga föreningar för gemensama ändamål, andliga eller materiala, förutsätta såsom de, att medlemmarnes verksamhet omedelbart har det allmänna intresset till föremål, och att det subjektiva intresset endast af det förra förmedladt i den skall göra sig gällande. I dem alla beror också friheten i individens verksamhet, hans inflytande, på öfriga medlemmars erkännande, det förtroende och den aktning, de skänka honom, Subjektets handling har derföre i denna verksamhet karakteren icke blott af objektiv öfverensstämmelse med den allmänna viljan, utan äfven den af sedlig frihet, emedan subjektet ur sitt eget inre måste

bestämna, hvilken den allmänna viljan är, och hvad den af honom kräfver. Här uppträder sålunda subjektet icke såsom en gifven lag lydande, utan såsom samhällsseden bestämmande och inom associationens krets lagen stiftande.

Äfven det allmänna sällskapslifvet är i denna betydelse en association. Det är af vigt, att derom erinra, emedan här qvinnan uppträder såsom samhällsseden bestämmande, och hon, ehuru genom sitt kön och sin naturliga bestämmelse i familjen ifrån annan samhällsverksamhet utesluten, här har ett område, som äfven för samhället ger hennes lif stor vigt och betydelse. Det förringar, icke denna vigt, att i sällskapslifvet det sedliga har namnet af det skickliga; ty det skickliga har i det oförderfvade samhället sitt värde derigenom, att det utgår ur en ren håg och utgör det yttre uppträdanget för en i sig sjelf fläckfri karakter.

Till associationen räkna vi äfven Kyrkan såsom institution, i hvilken bekännelsens frihet utgör det nödvändiga vilkoret för sedens.

Men associationen lider öfverhufvud ännu af den inskränkning, att den är gifven och tillfällig, beroende af vistelseort, yrke, födsel, stånd, och att i sammanhang härmed handlingens karakter af sedlig frihet beror på dessa flera eller färre individers erkännande. Lagstiftningen i associationen sträcker sig också derföre blott till en viss, af samhällslagarne i allmänhet begränsad krets. Den sedliga verksamhet, i hvilken handlingen befrias äfven från denna inskränkning af det gifna och tillfälliga, är verksamheten i och för Staten,

Staten

§ 15.

Staten är det samhälle, i hvilket det sedligt rätta är en nations anda, såsom nationalmedvetande verkligt i subjektets handlingar, hvars tänke- och handlingssätt i denna verksamhet är patriotismen, såsom sedligt sjelfmedvetande.

Staten består af samma totalitet af individer som medborgerliga samhället,

Staten.

§ 15.

Redan familjen förutsätter den allmänna menkliga bildningen såsom en nations kultur, men sålunda, att familjesedens skapande tillika är en utveckling af denna förutsatta kultur. I medborgerliga samhället är lagen gifven lag och förutsätter sitt stiftande såsom en verksamhet i staten. Men här verkar äfven i institutionerna staten positivt såsom styrande makt; och i samhällsmedlemmarnes verksamhet ingår patriotismen såsom höjande densamma till verksamhet för det allmännas intressen. I associationen framgår detta så, att individen här icke ledes af lagen utan ur sig bestämmer, hvad det allmännas intresse är. Öfverhufvud förutsättes i det medborgerliga samhället staten icke såsom något gifvet, utom detsamma varande, utan såsom i samhällslifvet verksam makt, objektivt i institutionerna, subjektivt i samhällsmedlemmarnes tänke- och handlingssätt.

Såsom konstituerande subjektets sedliga sjelfmedvetande är patriotismen en återgång till detta medvetandes form i familjen. I medborgerliga samhället utgår verksamheten från det individuella intresset, och laglydnaden kommer dertill, för att gifva denna verksamhet dess sedliga form. Men såsom i familjelifvet familjekärleken utgör det sedens skapande tänke- och handlingssättet, ur sig tager sin lag och ger sedligt

sjelfmedvetande, så utgår äfven verksamheten i staten ur patriotismen, hvilken fritt bestämmer handlingen och i denna bestämmningens frihet ger det sedliga sjelfmedvetandet. Båda innebära medvetandet om handlingens sedliga berättigande; men detta medvetande är i familjekärleken omedelbart, i patriotismen förmedladt såsom medvetande om en nations absoluta berättigande, nationalmedvetande.

A. Nationalmedvetandet och Patriotismen.

§ 16.

Staten har såsom samhälle det partikulära moment att utgöras af ett folk. Det är samma totalitet af individer som medborgerliga samhällets. Men emedan denna totalitets verksamhet i staten icke styres af en gifven sed och lag utan ger sig sin egen lag, har folket en historia och utgöres icke af denna totalitet af individer i detta Nu, utan af densamma såsom blott representerande folket i det närvarande, förmedlande forntid och framtid.

Detta partikulära moment ger äfven verksamheten i staten en naturlig utgångspunkt i folkets af race, folkstam, landets läge klimat och öfvervägande sysselsättning (jordbruk – industri – handel) beroende folklynne och dess af vanan i familjelifvet grundlagda förkärlek för fädrens land, modersmålet och fäderneseden. Men såsom af folkets historiska öden, under beröringen med andra folk, utvecklade egendomlighet i vetande och sed kalla vi denna anda nationalanda. Folkets vunna medvetande om dess egendomliga nationalanda är nationalmedvetandet, genom hvilket folket först är en nation, vet sig såsom sådan, vet sin egendomlighet, sin enhet och sitt absoluta berättigande. Läran om staten är läran om de former, i hvilka nationalandan utvecklar sig till nationalmedvetande, och om den verksamhet, hvari denna utveckling består. Denna verksamhet är såsom subjektets (statsborgarens) tänke och handlingssätt patriotism.

Staten är därför det samhälle, i hvilket det sedligt rätta bestämmes såsom ett folks nationalmedvetande, och subjektet, såsom detta medvetande bestämmande och i fria handlingar förverkligande, i patriotismen har sitt sedliga sjelfmedvetande.

För den patriotiska handlingen gifves ingen lag. Subjektet skall i handlingen bestämma, hvad nationalandan är och kräver och i den bringa detta till sitt och sin nations medvetande. Denna handling är sålunda absolut fri; och vi säga därför att subjektet i patriotismen har sitt sedliga sjelfmedvetande. Det innebär äfven medvetandet om handlingens sedliga berättigande (dess berättigande såsom gestalt i den moraliska verldsordningen), emedan förverkligandet af ett folks nationalmedvetande är absolut berättigadt. För en nation finnes ingen annan lag än nationalandans eget kraf. Hvarje handling, som förverkligar dess sjelfbestånd, dess makt och ära, är i och för sig berättigad. Det är i sådana handlingar ett folk kommer till nationalmedvetande.

§ 17.

I familjen är det familjekärleken som bestämmer handlingen och ger subjektet dess sedliga sjelfmedvetande. Der denna kärlek i handlingen inlägger förkärleken till fosterjorden, modersmålet, fäderneseden, der verkar i familjen patriotismen såsom böjelse; och familjeseden är då såsom utveckling af den ärfda seden nationel sed, hvilken bringar nationalandan till medvetande.

I samhällslifvet har medborgaren sitt sedliga sjelfmedvetande i

10

20

30

40

50

laglydnaden. Denna är fri, då seden frigör handlingen från lagens tvång. Men denna frihet har denna negativa karakter, att lagen icke tvingar. Det individuella intresset skall i samhällslifvet göras gällande såsom allmänt intresse och verksamheten för detsamma är fri, då detta sker, då den icke strider mot det i lagen uttalade allmänna intresset, fritt fogar sig i dettas fordringar, så att de icke utgöra något band på detsamma. Äfven i associationen, der verksamheten är rigtad på det allmänna, är detsamma ännu af samhällets lagar begränsad och har frihet endast såvidt dessa icke för den utgöra något tvång.

10 Från denna negativitet befriar sig det sedliga sjelfmedvetandet genom att göra det allmänna intresset såsom nationens till handlingens innehåll, d. ä. genom den patriotiska handlingen. I all medborgerlig verksamhet kan derföre patriotism inläggas, och individen gifva sitt sedliga sjelfmedvetande denna positiva karakter, som tillhör den patriotiska handlingen. Den skall också deri inläggas, emedan det sedliga sjelfmedvetandet för sin verklighet fordrar denna positiva frihet från lagens tvång.

20 Sålunda utgöra familjen och medborgerliga samhället grundvalen för staten – ehuru åter staten och verksamheten i den, den patriotiska verksamheten, förutsättes för familje- och samhällslifvets sedlighet,

(REPETITIONSKOLLEGIER)

M(ina) H(errar)

1:o Det sedligt Rätta, sådant det i medborgerliga samhället manifesterar sig är såsom a) lag – positivt, gifvet – och äfven såsom b) laglydnad en gifven god sed – hvartill individen väl kommer genom uppfostran i
30 familjen men som äfven förutsättes för denna.

I förhållandet till lagen blir härom icke fråga – lagen blott skall efterleivas. Den bevisar sin magt, som gifven institution.

Men den skall åter såsom förvaltningslag, göra individens intressen till lag, såsom allmänna intressen. Dessa äro alltså såsom sedliga gifna

Och i kommunallifvet der individens verksamhet är positiv verksamhet för det allmänna, bestämmande för allmänna ordningen och seden framstår denna såsom hos individen gifven.

40 Vi kunna således säga, att medan omedelbart det allmänna (N. B.) framstår såsom det gifna i gifna institutioner – dess verkliggörande i individens handlingar visar sig vara det gifna såsom individens sed,

Det är denna lagen och laglydnadens, det objektiva och subjektiva momentets enhet i den sedliga handlingen – hvarom vi vid fråga om kommunallifvet talat, och hvilken såsom gifven sedlig anda, vi kallat patriotism.

2:o Det är den, som utgör det för medborg(erliga) Samhället förutsatta sedligt Rätta, och som i Staten har sin tillvaro.

Närmare och enkelt är det denna dubbelhet i det rättas verklighet, hvarom här är fråga. Att det rätta är i statens bestånd gifvet. Men att det såsom statsmedlemmarnes öfvertygelse och sed af dem bestämmes.

50 3:o Det är i denna punkt vi ytterst förfäktat den subjektiva friheten mot den substantiella – så att vi fatta det sedligt rätta, som ännu medborg(erliga) samhället förutsätter såsom andens fria verk – så att det sedligt rätta i Staten för oss är denna subjektets fria verksamhet att skapa det nya, bestämma utveckla ur sitt inre – i hvilket det bär forntid och framtid,

4:o H(errarne) finna hos Hegel: att sedlighetens idee staten fattas såsom den substantiela individerna genomgående sedliga andan, hvilken i dem har *sitt* sjelfmedvetande.

§ 257 & 258 och Zusatz – Phil(osophie) d(es) Rechts och i Encyklopedin;

»Der Staat ist ein selbstbewußte sittliche Substanz».

Det är denna Sjelfmedvetna sida, vi häremot framhålla, då vi fatta sedligheten i staten såsom all den menckliga verksamhet, hvilken i samhällslifvet icke blott såsom laglydnad bevarar det traditionela, gifna, utan såsom producerande sedlig vilja skapar det nya.

5:o Denna producerande sedliga vilja förutsättes redan i all medborg-erlig verksamhet. I staten verkar den i bestämda former, ||hvilka den ger sig – || statsinstitutioner, hvilkas allmänna karakter är, icke att göra det gifna gällande, utan att producera samhällstillståndet, lagen, institutionerna och sjelfva staten – sig sjelfva. Dessa former äro bestående momenter såsom institutionernas form öfverhufvud – emedan förnuftiga,

M(ina) H(errar)

Repetition) – Sedligheten subjektivt i Läran om staten.

1:o Att staten har sitt naturliga moment i ett folk.

Familjen i driften. Medborg(erliga) samhället i behofvens tillfredsställande. Staten i ett folk, dess land, klimat, härstamning, språk.

Men såsom i familj och medborg(erligt) samhälle skall detta erhålla en sedlig form såsom nationalanda. Nationalandan är det sedligt rätta såsom ett folks förnuftiga vetande och viljande. Verksam hos individen är den patriotism.

2:o Att nationalandans utveckling förutsätter den verldshistoriska.

I sin nationalanda och dess verk har ett folk medvetande om sig såsom särskildt från andra folk.

Redan det naturliga momentet ger såsom race och stamskilnad ett sådant medvetande – men blott om en naturlig olikhet.

Nationalandan såsom förnuftig och sedlig innebär medvetandet om kultur, tillhörande den allmänt menckliga, men i denna bestämda form.

En sådan nationalanda finnes derföre icke, utan civilisation, delta-gande i mencklighetens verldshistoriska utveckling och medvetande derom,

3:o Att familjelif och medborgerliga) samhällslifvet – såsom sedligt är beroende af nationalandandet – af den civilisation som är ett folks och af dess sed.

I afs(ende) å medborgerliga) samhället:

Lagstiftningen – emedan lagen ur nationaland(an) utgår. Det allmänna intresset, en nations i förhållande till andra nationer.

Patriotismen i en verksamhet för egna intressen som tillika är verksamhet för det allmänna.

Denna verksamhet positiv i kommunallifvet, bildande dess lag och sed.

I afs(ende) å familjen:

Äfvenså genom samhällslagarne. I familjeuppfostran – emedan den sedliga andan hos uppfostraren bestämmes af nationens civilisation.

4:o Patriotismen såsom nationens sedliga anda hos individen är enhet af den sedliga andan i familjen och i medborgerliga samhället.

Ty i verksamheten i och för kommunen öfvergår aktningen för lagen till fritt bestämmande öfver, hvad som skall vara lag och sed,

Det sedliga medvetandet och verksamheten återgår ur sitt reflexions-

moment, hvarti det särskiljer sig från det allmänna såsom positiv lag.

Hvaremot den sedliga viljan verkar ur sig, vet sig såsom det allmänna, och förverkligar det allmänna ur sitt inre.

Individen verkar i medborgerliga samhället för egna intressen och vet verksamheten sedlig emedan lagenlig – reflekterad på lagen – genom laglydnaden.

10 Patriotismen verkar ur sig, under medvetande om sitt innehålls förnuftighet och allmängiltighet – såsom familjekärleken. I denna sedliga verksamhet är laglydnaden upptagen – ty den har i sig sin lag, all lags innehåll, den sedliga nationalandan.

Den verkar också som familjekärleken, emedan sed och lag bestämmande. Den har såsom den det allmänna sedliga till ändamål. Igenom den verkar nationalandan för sitt eget uppehållande sin egen utveckling.

4:o Nämnades (i Lördags) att i Läran om Staten uttryckligare det subjektiva momentet.

Äfven der ensidigt – all patriotism,

20 1:o Man bör icke tänka sig den sedliga nationalandan såsom verksam utom familjen och medborgerliga samhället. Såsom den sedliga andan i familjen förutsätter laglydnaden, så att hvad den inom familjen verkar ingalunda vore sedligt, om det icke tillika vore ett verk öfverensstämmande med samhällets lag, så skall äfven den sedliga nationalandan genomtränga både familjelifvet och medborg(erliga) samhället. – Men den kommer icke såsom sådan till medvetande om sig blir sitt eget ändamål och verklig.

30 Meningen är: det gifves icke flera slags sedliga andar, familjekärlebens, laglydnadens, patriotismens som styra den sedliga handlingen. Såsom människans lif i familjen tillika är och måste vara ett lif i medborg(erliga) samhället och staten, är det samma sedliga anda, hvilken i dessa former kommer till medvetande och blir verklig.

Så gör den såsom sedlig nationalanda sig sin verklighet i Staten genom att framträda på dessa bestämda sätt, som vi kalla statens institutioner. Hegel § { 260 / 264.

2:o Nationalandan är omedelbart, sådan vi fattat den i öfvergången från medborgerliga samhället, seden och lagen bildande.

Den utgör som sådan den konstituerande eller lagstiftande makten i staten,

Man har ofta den föreställningen såsom kunde lagarne göras utan vidare.

40 Man läser sålunda att Moses gifvit lagar, Solon, Lykurgos, Numa.

Men att dessa lagar kommit till giltighet det bevisar, att de motsvarat nationens vetande och sed.

Det speciela i en sådan lagstiftning är auktoriteten hos lagstiftaren, i följd af hvilken de mottagits såsom heliga och oföränderliga.

Sjelfva denna ofordrade oföränderlighet har utgjort deras undergång. der den icke tillåtit den sig utvecklande nationalandan, att sätta något i deras ställe. Ty denna har så stått i strid med lagen.

50 Man säger: Sparta förföll, emedan Lykurgi lagar icke mera efterleddes. D. v. s. lagarne upphörde att vara uttryck af seden, och seden blef laglös.

På en annan ståndpunkt af statslifvets utveckling, stiftas lagen af aristokratin, af de bästa, i den mening, att de hafva medvetande om statslifvet, högsta bildningen, jorden och makten,

Vi säga den herrskande kasten stiftar lagen till sin fördel, för att herrska. Men dess lagar kunna icke gå längre, än mängden tål – än

mängdens bildning, vetande och sed medger.

I det Europeiska statslifvets utveckling öfvergår lagstiftande makten, från börsaristokratien till monarken och hans råd, som ger äfven den lagar och ställer den bland mängden, hvars vetande och sed lagen skall träffa och uttala.

Lagstiftandet blir så svårare. Opinionsen starkare band derpå.

Det får icke förvilla oss, att intressena göra sig gällande. Individerna skola äfven verka för sina intressen, hafva individuellt intresse i det helas bestånd. Men detta står just i följd af intressenas strid öfver dem – såsom det allmänna vetandet och seden, och såsom fordran på detta bestånd.

10

Men den vidare utvecklingen är att det allmänna vetandet och seden gör sig gällande i en bestämd form såsom lagstiftande korporation. I forntidens demokratier (Athen) på torget – hela massan af fria. I nutidens stora stater, der alla äro fria i representerandes församlingar.

Likväl är lagstiftande makten icke skarpt afskild. Regeringsmakten deltager deri – Regenten föreslår och sam bifaller.

3:o Att lagen och författningen utfärdas, som icke finna efterlefnad – icke träffa vetandet och seden. Detta deraf, att institutionen representeras af individer; och det är tillfälligt, till hvilken grad nationalandan hos dem lefver.

20

Vi hafva i fråga om medborgerliga samhället ej berört detta i lagskipningen. Äfven den öppen för denna tillfällighet, emedan ett slut måste finnas.

Men såsom der lagen är normen, så för statens lagstiftning nationalandan.

Alla lagar äro odugliga i den mening, att de förr eller senare måste förändras. Detta sker och kan ej ske ögonblickligen. De stora intressena arbeta derpå. I det moderna samhället den allmänna opinionen – genom alla sina organer – i korporationerna, kommunerna, samlifvet, pressen.

30

Lagarne falla, emedan nationalandan utvecklar sig – opinionerna och sederna förändras. Härpå arbeta uppfinningarne, det materiela arbetet, vetenskapen, nationallitteraturen konsten, den religiösa öfvertygelsen – mer eller mindre medvetet med det allmänna nationalandan själf till innehåll och ändamål,

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩.

1:o Huru nationalandan verkar såsom konstituerande eller lagstiftande i den uttalade lagen, hafva vi sökt lära känna.

40

Vi uppfattade dock detta hufvudsakligen ur den synpunkt, att hvilken än den lagstiftande myndigheten är, lagen, för att blifva gällande, måste träffa nationens vetande och sed.

Men häraf följer äfven, att hos de individer, som representera lagstiftande makten, detta vetande och denna sed såsom patriotism måste lefva och verka, emedan deras verk eljest icke uttalar, hvad nationalandan för hvarje tid innebär.

I denna verksamhet lagstiftningen framträder nu den sedliga frihet, om hvilken vi sagt, att den tillhör den sedliga verksamheten i staten. Ur sitt eget inre måste individen taga dessa bestämmingar, som skola uttala nationakan⟨dans innehåll. Denna ger sig i den stiftade lagen en ny form, blir i denna nya form objektiverad, kommer i den till ett nytt stadium i medvetandet om sig själf.

50

I lagens erkännande öfvar nationen i sin helhet samma sedliga frihet

– höjer sig till denna nya ståndpunkt i nationalmedvetande,

2:o I denna mening kunna vi säga, att lagen utbildar seden. Hvad som före lagens stiftande var omedveten sed, såsom fordran på en allmäntgällande bestämning för densamma, det kommer i lagens stiftande och erkännande till en medveten form.

Denna den omedvetna, d. ä. såsom nationens icke medvetna seden, utbildar sig i familjelifvet och medborgerliga samhället – i uppfostran i familjen, som är åt föräldrakärlekens ingifvelser öfverlåten, i individernas arbete för sina intressen, hvarigenom nya allmänna intressen uppstå, i deras verksamhet för det allmänna i korporationen och kommunen – i hvilka alla patriotismen bevisar sig.

Men nationalandan framträder också derutöfver direkt såsom seden konstituerande i utvecklingen af nationela seder och bruk i associationen för gemensama patriotiska företag, i nationallitteraturen och i den sig utvecklande religiösa öfvertygelsens allmänt sedliga inflytande.

Uti allt detta är nationalandan verkligen lagstiftande, konstituerande. Den förutsätter deri den, allmänna menskliga kulturen, men ger denna en egendomlig nationel form, skapar en sed, som icke lagen berör och i hvilken den äfven utöfver lagen är medvetande af sig såsom nationel öfvertygelse och sed. Bruket – Opinionsen – Litteraturen – den religiösa seden.

Om alla lagars efterhand skeende upplösning. Sede⟨rna⟩ grova.

3:o När i lagen Nationalandan uttalat sig är likväl denna för sin tid ett gällande uttryck deraf och framstår som sådan i *Regeringsmakten*.

Lagen är såsom ofta nämndt icke bokstaf. Den lefver i individernas görande och låtande. Men den är äfven makt att mot godtycket uppehålla sig och göra sig gällande. Den är en tillvarande verkande institution.

Denna institution i Staten är regeringsmakten, styrelsemakten, den makt som öfverhufvud gör lagen gällande.

Lagen skall tydas. Reg⟨erings⟩makten högsta tydningen. Häri temporärt lagstiftande.

I medborger⟨liga⟩ sam⟨hället⟩ framstå lagarne isolerade – såsom institutioner i lagskipning och administration. Deras samband är Regeringsmakten – som handlar ur synpunkten af Statens allmänna bästa.

Om lagsskipningens oberoende – oafsättlighet – Benådningsrätt.

Förvaltningslagarne mera temporära, emedan intressena vexlande. Regeringsmakten lagstiftande. Afseende äfven Statens bestånd utåt.

Särskilda former – Monarki / absolut / konstitut⟨ionel⟩ / Republik / aristokrat⟨isk⟩ / demokrat⟨isk⟩.

I hvarje fall en spets – *I*.

I Regeringsmakten representerad nationens egen makt – Suveräniteten.

M⟨ina⟩ H⟨errar⟩.

Regeringsmakten i Staten, hafva vi sagt, är nationens egen makt. Ty den är lagens makt, och lagen är den uttalade sedliga nationalandan.

Häraf följer att regeringsmakten bör utöfvas lagenligt.

Men regeringsmakten är lagens högsta uttydning. Ett afgörande måste finnas. Detta är högsta makten.

Högsta maktens afgöranden blifva prejudikater – ny lag. Lagen kan aldrig ingå i de oändliga bestämningarne. Högsta makten bestämmer för tillfället.

Nämndt om Benådningsrätt – Förvaltningslagstiftning o. s. v.

Synes, emedan Regeringsmakten är lagens utöfvare och tolk, som om i dess utöfning vore mindre fråga om sedlig frihet – än lagstiftande makten.

Men i alla stater tillkommer Regerings Makten delaktighet i egentliga lagstiftningen – emedan i representationen de särskilda intressena representeras men Regerings makten representerar nationen i dess helhet. Och i tolkningen och utförandet återstår för regeringen ett stort fält att lagstifta bestämma hvad för hvarje tillfälle skall vara rätt. N. B. Hos Hegel öfverhufvud, endast medvetande om det subjektiva afgörandet,

10

Hufvudsak är, att fatta detta, att Regeringsmakten är en nations egen makt. Det är i afseende på den nationens negativa erkännande af lagen kommer i fråga. Den stiftade lagen för sig bokstaf. Gen. Regeringsmakten gällande lag, som fordrar och erhåller erkännande, då den träffat nationens vetande och sed.

Såsom lagstiftande, konstituerande sed och lag verkar nationalandan ur sig, för att blifva objektiv för sig. I lagen såsom gällande makt är den objektivverad. Denna makt är Regeringsmakten.

Här således en diremtion mellan nationalandan såsom subjektivt lefvande hos folket och dess objektivitet Regeringsmakten.

20

N. B. Öfverheten af Gud – Romerska Kejsarena i tal på fakultetsmöte.

Erkännandet af denna objektivitet såsom nationalandans egen, uppbärandet af denna makt såsom nationens, utförandet af dess verk såsom nationalandans eget – gör nationalandan suverän, af allt för den yttre oberoende till sin egen högsta makt.

Detta är det tredje momentet i staten. Staten såsom suverän makt mot andra stater,

Suverän är staten icke blott negativt, såsom sin egen högsta makt, afvärjande allt yttre intrång, utan äfven positivt, deltagande i världshistoriens verk.

30

Diremtionen mellan regering och folk, nationalandan subjektivt och objektivt, är i den suveräna makten upphäfvnen, så att Staten i förhållande till andra stater är den medvetna för sig objektiva nationalandan – regering och folk samverkande.

Staten får i detta förhållande ett yttre erkännande. Nationen erkännes som suverän. Den representeras af regeringen – men blott såsom representant. Det är icke den, utan nationens suveräna makt, som erkännes. Erkännandets kamp är kriget, i hvilket nationen som sådan uppträder – dess patriotism den hos densamma lefvande sedliga andan bevisar sig och sitt medvetande om sitt öfver den individuella tillvaron fortfarande lif, genom den yttersta uppoffring af det individuella, uppoffringen af lifvet.

40

Hvad historien lär om kriget och krigets rätt, är, att det för det ömsesidiga erkännandet af den nationela suveräniteten är nödvändigt. Det innebär så sjelfva erkännandet i freden. Måste mer och mer försvinna, ju fastare detta erkännande blir,

Den fredliga beröringen skyddas af traktaterna. Den får sitt innehåll af de i medborgerliga samhället verkande intressena – förmedlade af handeln – men förnämligast genom den verksamhet, genom hvilken nationalandan konstituerar sig sjelf, utvecklar sig såsom vetande och sed – frambringar nationallitteraturen och utvecklar den seden bestämmande religiösa öfvertygelsen om hvilka vi sagt, att den förutsätter den allmänna menckliga kulturen. I dess nationaliserande arbetar sig nationen ur sin omedelbara nationalitet till allmän humanitet. Na-

50

tionalandans förfall.

Måna Herrar – Det är detta kulturens stilla arbete som främst åligger oss. Att gifva den mottagna kulturen nationel form – derigenom bevisa vi säkrast vår patriotism. Spekulationer öfver möjligheter för nya statsformer äro ofruktbara, der den sedliga nationalandan icke i sig har makt att frambringa dem. Att utveckla den, är att gifva den denna makt. Ty ingen nation på jorden har för sitt nationela lif saknat den form, hvaraf dess anda varit mäktig.

10

Måna Herrar – Vår kurs är slutad. Tiden har varit kort för senaste delen deraf – Läran om det sedligt rätta i staten. Men det ligger för oss också makt endast på det allmänna, systemet och principerna. Tackar för Herrarne's uthållighet. Hoppas, att vi icke skiljas, utan medvetande å Herrarne's sida – såsom å min – att hafva vunnit något i vetande – ja, hvad för mig vore högre tillfredsställelse att den ena eller andra af Herrarne i sin själ mottagit något intryck, som icke skall lemna ro, förrän det utarbetat sig till klar insigt.

20

87 J. V. SNELLMAN – G. B. M. FORSTÉN 5.IV 1858
RA, Finska Kyrkohistoriska Samfundets arkiv

Käraste Broder!

Jag måste enkom skrifva, för att bedja Dig hos Din kära Fru på mina vägnar aldraödmjukast anhålla om ursäkt för mitt oskickliga beteende i går. Men jag kan sannerligen icke hjälpa de, att kära Frun företager sig att presentera sig som en ung flicka.

30

Så skedde i går, då Hon sjelf aflemnade ett par småsaker, som mina svägerskor skulle medtaga till Ekenäs. För ögonblicket hade den ena af dem sångtimme (en af de få och dyra), då det ej går an att mottaga besök. Ringningen förde mig i tamburen – och ehuru jag tyckte, att jag såg en bekant, var det mig platt, omöjligt, att dervid tänka på något annat, än någon flicka af svägerskornas bekanta. Så tog jag endast korrt emot bref &c. och betedde mig så oartigt, att det måste gräma mig, då jag efteråt fick höra, att den unga damen icke var någon annan än Din Fru.

40

Jag får i förbigående lägga Dig på sinnet – icke för undvikande af misstag, ty det kan kanske icke hjälpas, men för helsans skuld – att tillse, det ifrågavarande unga Dame icke första dagarne i April må få uppträda i en liten sommar paletot. Hvem i all verlden kan tro, att allas vår ärevördiga herdinna skall i oförsigtighet så likna de unga snärtorna. Jag påminner härom med allvar nog; ty sådan oförsigtighet har kostat mig dyrt – hvarför Kära Broder Gud Dig bevara!

Repeteradt! bed Din kära Fru hafva godheten förlåta mottagandet. Jag skall nog hafva äran muntligen upprepa denna bön till Henne sjelf.

50

Vän och Bror
Joh. Vilh. Snellman

d. 5:e April.